ניר

קבץ שנתי היוצא על ידי

הסתדרות התלמידים של בית המדרש למורים

שע״י ישיבת רבנו יצחק אלחנן

בע״ה, ניו־יורק, התש״א

„נירו לכם ניר

ואל תזרעו אל קוצים"

(ירמיה ד׳ ג׳)

THE NIR

Annual Publication

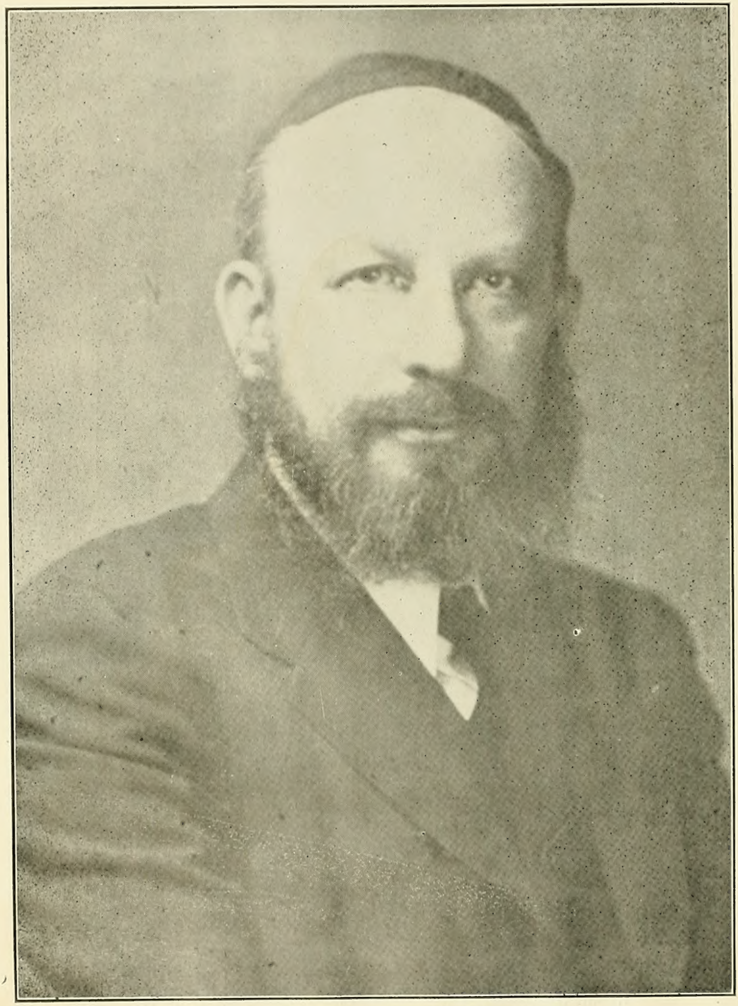
THE TEACHERS INSTITUTE

of the

Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

New York, June 1941

Printed by Postar Printing Corp., 14 Cook St., Brooklyn, N. Y.

דר. דוב בער רבל זצ"ל

חברי המערכת

הרב ש. ק. מירסקי
יועץ למערכת

מר. ל. א. אריאלי
יועץ למערכת

אהרן קרומביין
עורך

פנחס גרדצר
מנהל המסחר

אהרן וויזל
עורך

יוסף מ. פוקס
עורך הראשי

משה עפשטיין
עורך הספרות

ראובן סמולובייץ
מנהל ההפצה

יצחק דזרט
מסחר

יהודה סיידן

שלמה גולדמן

אסתרזון, צבי
ברוקלין, ניו יורק

דזרט, יצחק
ברוקלין, ניו יורק

ארנטליכער, יצחק
ברוקלין, ניו יורק

הלר, מאיר
ברוקלין, ניו יורק

בלאך, זעליג
ברנקס, ניו יורק

וויזל, אברהם
ברנקס, ניו יורק

גרדצר, פנחס
דארטשעסטער, מאסס.

וויינברג, אברהם
ספרינג וואלי, נ. י.

זר, אליהו
ניו יורק, ניו יורק

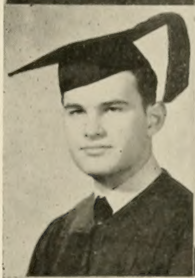

סקאף, דוד
ברוקלין, ניו יורק

טבצניק, יוסף
ברנקס, ניו יורק

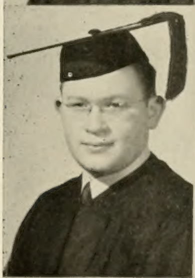

עלגארט, יוסף
ברנקס, ניו יורק

לוי, אלימלך
ברנקס, ניו יורק

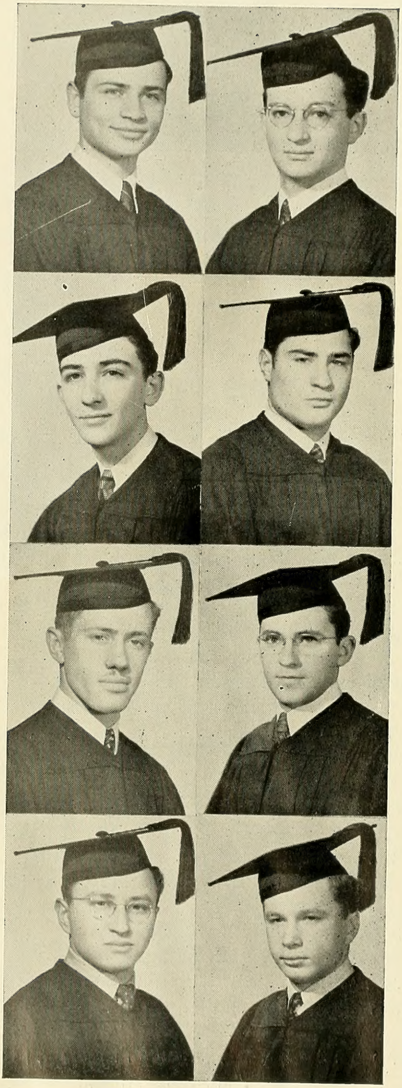
עפשטיין, משה
נואַרק, ניו דזש.

ליבוביץ, יעקב
ברוקלין, ניו יורק

פוקס, יוסף
ניו יורק, ניו יורק

קוטנר, יעקב
ברוקלין, ניו יורק

רובינשטיין, אריה
ברנקס, ניו יורק

קוספסקי, יצחק
נוארק, ניו דזש.

רוזנבלום, יעקב
ברנקס, ניו יורק

קרומביין, אהרן
ברוקלין, ניו יורק

רוזנבלום, שמואל
ברנקס, ניו יורק

רבינוביץ, נחום
ברוקלין, ניו יורק

שיינפלד, גבריאל
ברנקס, ניו יורק

שיינקוף, דוד
ברנקס, ניו יורק

מי ומי ההולכים?

עברו חמשת שנות הלמודים בבית מדרשנו והנה בא זמננו לצאת למלחמת החיים. הנה עוברת לפנינו תהלוכת המסיימים, הבה נקרא להם בשמותם:

יוסף מיכאל פוקס — הוא „תלמיד חכם" המחלקה. אם תשאל אותו שאלה סיבילית יענה לך ב„יע"ל קנ"ם", ב„תקפו כהן", ולפעמים גם ב„דבר שלא בא לעולם".

שמריהו כהן — הוא „בחור כארזים". מביט הוא על החיים מנקודת השקפה כלכלית, סוציאלית, ופילוסופית. דרך אגב — למד הוא את כל זה בסיטי קוליג'.

קוטנר — זכה לשמוע מפי דר. פ. חורגין „אי אפשר" יותר מעשרים פעם.

יוסף עלגרט, יצחק דזרט, ושמואל רוזנבלום — אחים הם. בסודם אל תבוא נפשי. אלמלא השלישיה הזאת לא היה דר. קלויז קורא את השמות פעמים בכל שעור.

ישנם שני תלמידים במחלקה השומעים היטב לדברי דר. קלויז. „מר הלר קרא!" ומר הלר קורא... „מר סינגר עזוב!" ומר סינגר עוזב...

טבצניק, שיינקוף, ובלאק אנשים אחים הם, וכל אחד מהם מוכן ומזומן להיות „אח לבעל משחית".

ארנטליכר — הוא ותיק המחלקה. אהוב הוא על כל התלמידים ביחוד בשעה שהוא מחלק סיגריות לתלמידים.

בקיאי המחלקה הם — גבריאל שיינפלד ויעקב רוזנבלום. יעקב בקיא בבדיחותיו של בב הופ וגבריאל יודע את פרד אלין על פה.

אם רוצים אתם „איש חכם לעשות בזהב ובכסף" פנו לפנחס גרדצר — המנהל המסחרי של „ניר" זה.

אהרן קרומביין — הוא בחור מצוין. עכשו הוא עומד בראש הסתדרות התלמידים של בית מדרשנו מלבד זה שהוא מנהיג קבוצות של „ישראל הצעיר" בשכונתו.

אלימלך לוי — והאיש לוי חזק מאד. על זה אין חלוקי דעות.

אברהם וויזל — נוטה אל אמנות הציור ומראה כשרונות נעלים. מקשט הוא את הגמרות בתמונותיו של רבנו תם, רש"י, ור' פפא.

שלמה (ז'אן ברימר) יפה — הוא לץ המחלקה. רוצה הוא ללכת להליוואוד או לנהל תזמורת.

עפשטיין, זר, וויינברג, ורבינוביץ — התכוננו היטב לשעורים בהסטוריה, ביחוד „ר' אליהו".

המסיים הבינוני בשנת תש"א

●

הגיל ________________________ 19½

הגבה ____________________ 5' - 8½"

המשקל ________________________ 160

המסיים המכובד ביותר ________________________הלר

המסיים הפופולרי ביותר ____________________מרגליות

המסיים הספרותי ביותר ________________________פוקס

המסיים המפולפל ביותר ________________________פוקס

מתמיד המחלקה ________________________________פוקס

משורר המחלקה ____________________________סמולוביץ

בלשני המחלקה ____________________סמולוביץ, קוסופסקי

לץ המחלקה __________________________________יפה

מוזיקן המחלקה ______________________________בלאק

חזני המחלקה ___________________________גרדצר, סיידן

„קיביצרי" המחלקה _____________________________יפה

נואם המחלקה ________________________________דזרט

רבני המחלקה __________________________פוקס, גרדצר

צלמני המחלקה __________________________סינגר, וויזל

עלוי המחלקה ________________________________פוקס

השנה הקשה ביותר ________________________________ג'

השנה המענינת ביותר ____________________________ה'

המשורר העברי החביב ביותר ______________ח. נ. ביאליק

הסופר העברי החביב ביותר __________מנדלי מוכר ספרים

המורה היותר מכובד ____________________הרב מירסקי

המורה הפופולרי ביותר ____________________דר. קלויז

המקצוע הפופולרי ביותר ____________________משחקים

המקצוע היותר קשה ________________________תלמוד

התלמיד הבטוח ביותר להצליח בחיים ________________זר

גביר המחלקה ____________________________קוסופסקי

התלמיד היותר בעל מראה פנים יפות __________עלגארט

דברים אשר נאמרו על המנוח זצ״ל בחייו

„עוד זוכר אני את החולם הלוחם הצעיר הזה, אשר הופיע על שמי החיים האורתודכסיים בניו יורק, את הרושם הגדול שעשה בבקיאותו הנפלאה ובהבנתו היתירה. בקי היה כבר אז בש״ס ופוסקים ולא היה מקום שלא היה גלוי לו. בזמן קצר, עוד בטרם שידענו, כבר גמר את למודיו באוניברסיטה. מאמריו במדעי היהדות היו מלאים בידיעות רחבות וגם באמונתו הבהירה והטהורה, אשר מיוסדת היא על אדני המוסר והתורה, אך כל זה הוא רק אחוז מפעולותיו הכבירות ומעשיו הנפלאים להרמת קרן התורה והיהדות במדינה זו.״

(מברכתו של הרב רמ״ז מרגליות זצ״ל, זקן הרבנים

בניו יורק ב„הדנו״ תרצ״ז)

„הרב דר. רבל מלינקובה, פלך קובנה, ומבית אביו, רב העיירה ר׳ נחום שרגא, חתנו של ר׳ משה יצחק מפוניביזש, הוא בא, אב בחכמה ורך בשנים לעולם החדש. כל העם היו עסוקים באותה שעה בביזה ובביצור מצבם הכלכלי והוא לקח תורה וחכמה. אף הוא נשא בת עשירים. הון ועושר היו בביתו ואשה משכלת אמריקאית על צדו. אבל אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב את התורה, בוז יבוזו לו. הוא חלם על מעשה רב. ומעשהו — ישיבת ר׳ יצחק אלחנן, שעשתה את אמריקה כמרכז התורה ליהדות האירופית החרבה״.

(מן המאמר „שני יובלות״ מאת הרב שמואל ק. מירסקי

בהדואר, י״ט באדר, תרצ״ז)

„הרב דר. דוב רבל, ראש ישיבת ר׳ יצחק אלחנן, הופיע בשעת משבר קשה מבפנים. הימים ימי טלטול גליות ועקירת שרשים. הישובים הגדולים שלנו, המעורים בקרקע הדורות, הוחרדו מרבצם מזרמים שהשתערו עליהם מבפנים, וזוועות מבחוץ. מחורבנם נוצר הישוב היהודי הגדול באמריקה. תלוש מאדמתו, נדחף לתוך עולם חדש ולזרועותיה של מלחמת בנין, היה הישוב מתמוגג בחדלון. על שמי היהדות באמריקה נראתה שמש הדורות בשקיעתה. ובצללי בין־הערבים, שהתפשטו מסביב הופיע ראש ישיבת ר׳ יצחק אלחנן ויצא לסול מסלה לעולם — ישראל בארץ זו״.

(מן המאמר „משובב נתיבות״ מאת דר. פ. חורגין

חורב, כרך ג׳, חוברת ה־ו)

„בעל כלילא דינקותא וכלילא דסבותא, ברוך כשרון וצמא מעשה רב היה הגאון ר"ד דר. רעוועל שליט"א בגשתו לפתור את חלומו הגדול. ישיבת „עץ־חיים" — בית מקרא, ובית תלמוד, הרכב על ידו עם בית גדול, זה קבוץ הבחורים שנוסד בשנת תרנ"ו, ע"ש ר' יצחק אלחנן זצ"ל, לישיבה גדולה. בית הספר הנמוך ללמודי חול נהפך על ידו לבי"ס גבוה, ועל גביו בנה את מכללת הישיבה. מ„סידרא" קטנה נהפכה ישיבת ר' יצחק אלחנן לביתא דרבנן, שמשך אליו תלמידים מכל קצות העולם היהודי עד בבל העתיקה, הודו הרחוקה וארץ ישראל. בית מדרש למורים גדול, לתלמידים הלומדים על מנת ללמד בישיבות הקטנות ובתי הת"ת, צירף לישיבה. וישיבות קטנות שנראו כמחוץ למקומן וזמנן בעיני עסקני החנוך ונביאיו באמריקה, נוסדו בכל רחבי העיר ניו יורק, ובהן למעלה מחמשת אלפים תלמיד. ורוחו היוצר של הבונה לא נח עד אשר מצא משכן של כבוד לבית הישיבה ועד אשר רומם את גגה של הישיבה מעל כל גגות העיר ניו יורק, ויכול לקרוא על עצמו את דברי רב אשי: „אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה".

(מתוך המאמר „בנייה דאורייתא" מאת הרב שמואל ק. מירסקי

„הדגור" תרצ"ו)

בית־מדרשנו

(הימנון)

א.

בית־המדרש בו נלמדה—
עליו תפארתנו,
אין זה כי אם בית־היוצר
הוא לנשמתנו.

ב.

בית־היוצר — בו נצבים
חיים כל קדושינו
רוחם־עז הוא הפטיש
והסדן לבנו.

ג.

רוחם קורא ומצוה:
היו בדמינו!
הד לבנו עונה גבורות:
רוחכם — רוחנו!

דר. פ. חורגין

תחומים

מהצורך לאדם לעמד תמיד על הגבולות שבין האמצעי והמטרה בכל מעשה שבשאיפה רמה. האיש שנטל עליו להתעסק במעשה כזה, חייב לשים לפניו את המטרה, ולא יזיז מעיניו את התכלית העקרית, שאליה הוא חותר, ושאליה הוא מכוון את פעולותיו השונות. לעולם יהא זהיר לבלי להעביר מקדושת המטרה ומיפעתה ומערכה אל אותן הפעולות המקריות והחולפות שהוא משתמש בהן רק כדי להגיע אל המטרה, אלה שהן רק אמצעים ולכשהן לעצמו אין והם כל חלק וכל אחוזה במטרה עצמה. האמצעי נמצא כולו מחוץ לרשות המטרה עצמה ואין מעלתה כמעלת המטרה. ויש שימצא, שאין זיקת אהבה בין האמצעי והמטרה, או שאין כלל שלום ביניהם. יש כשמסלקים את האמצעי מעל המטרה, יתגלה שהאמצעי לא רק שאינו מתדמה אל המטרה, אלא שעוין לה, שהוא בבחינת היפוכה.

אף על פי כן אותו האמצעי מועיל למטרה כשזוקקים אותו אליה. אבל הסכנה מצווה תמיד, שהאמצעי יעשה למטרה בפני עצמו. לאט לאט הולכת המטרה ומתרחקת מהאמצעי והולכת ונעלמת עד כדי אפיסה גמורה, ואת מקומה יורש האמצעי. ה„יש" קודם תמיד ל„אין". המצוי שולט באדם יותר מהראוי. ומכיון שהמטרה, בטרם שמשיגים אותה, היא רק בבחינת „יש" מפשט, רעיון שבלב, אין כחה ככח האמצעי, שהוא בבחינת ה„יש" הנמצא והנתפס. לפיכך עלול האמצעי לכבש את לב האיש עד כדי להסיח את דעתו לגמרי מן המטרה, שהאמצעי כפוף אליה. בעולם הדת והמוסר גרם טשטוש התחומים בין האמצעי והמטרה לכמה חזיונות מתמיהים ומבהילים. מתוך ערבוביה כזו צמח הרעיון שהמטרה מקדשת את האמצעים, שאינו אלא עצת המשחית של המטרה. הרבה רעיונות יפים, שבצבצו ועלו ממעמקי הטוהר שבנפש האדם, נתנוולו רק בשל זה, שהאמצעים, שנוצרו לשרתם, עלו לגדולת המטרה ותפסו בשלטונה וכבשו את המלכה, זו המטרה, בביתה. רע וטוב אינם יכולים לדור בכפיפה אחת; אין שלום ביניהם. ואולם כשהרע מתעטף בטלית הטוב ועושה את מלאכתו לשמו ודוגל בשמו ומתאדר בדעת הטוב, הרי אין כמוהו לרוע ולשמצה. אז מתגלה הרע בכל טומאתו.

מנקודת השקפה מוסרית מתחלקות תקופות העולם לזמני עליה וירידה בשלטון האמצעי על המטרה. אלו שעות התפארת המעטות המנויות בחיי האנושיות הן שעות השחר של המטרה, של השאיפה הנעלה, שעות נעורים, צחים וטהורים וזכים כמזהירי הרקיע, עת נזקק לה רק הלב ובטרם שנטפל לה הרצון של האיש. אז כל העולם שש לקראתה וטובל בים קסמה. אז יבא בן אדם ויבקש להשכין את השאיפה בחייו, להלבישה בגוף, במציאות חיים — ודורש אל אמצעים. ומיד בהופעת האמצעי חולף ונאסף שמשה של השאיפה. הולך האמצעי ומתרומם ומתעלה ומקדיר בקומתו את זוהר השאיפה. אז יבואו ימים ללא שלוה בעולם וללא דרך וללא דעת ישרה. אותה השאיפה שהביאה בילידתה שמחה ותקוה לעולם, קמה לאויב לו. בשלה רעש ומבוכה ומארה. אלה הם ימי לקוי השאיפה, עת נטשטשו התחומים בין האמצעי ובין השאיפה. והיא האחרונה, נבלעה בגופו של הראשון, האמצעי.

ובעובדה זו סוד הערבוביה הנוראה השלטת עתה בעולם, סוד הקצף הנוראה וסוד הרשעה, שלא היה דוגמתה, שהרימה עתה ראש. אבל אלה המעטים,

שלא נכוו בגחלתו של האמצעי, אלה שלא ערבבו את תחומי האמצעי והמטרה, אלא שלא פסקו מלהזין את לבם ונפשם באור המטרה והשאיפה, אינם צריכים להתייאש ממקרי השעה. אדרבה, הם צריכים להתחזק, שהרי הם זכו לראות באור האמת. הם עמדו בנסיון. ושמא ימרקו היסורים את האנושיות, שגם היא תכיר את האמת הזאת, שאין אמצעי אלא כלי שרת למטרה, שפחה לה ולא גבירה.

הרב שמואל ק. מירסקי

שיחת פרידה

חביבי!

העת עת לידום. כשהעליון במערכת הבריאה, המדבר, יורד למדרגת חי, ולא חי סתם, כי אם חיה טורפת, יכבוש המשכיל את פניו בקרקע וידום.

ואם תפרוץ שאגה מלב: „למה תחריש כבלע רשע צדיק ממנו?" יענה ההד לעומתו: „צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע". האין תקיפי עולם, הלוחמים עתה מלחמת הצדק, אשמים, ששמעו את שועת העשוקים ואין להם מנחם בהתחננם אליהם, ועשו עצמם כלא שומעים.

וכי יאפילו הצללים את מוחותיכם הצעירים והצהירים, אין עצה אלא לקרוא ביתר כוונה פרק צ"ד בתהלים. זה יועיל לאדם „להשקיט לו מימי רע, עד יכרה לרשע שחת". וההוכחות ההגיוניות הן שתים, אחת לאומית־דתית, ושניה אנושית־כללית: „כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב, כי עד צדק ישוב משפט, ואחריו כל ישרי לב". כך דרכו של המשפט, שנתרחק מן הצדק, לשוב אליו.

ובינתים? אתם בשלכם?

הלא הקדשתם את ראשית הייכם ללימוד על מנת ללמד, ולקבלת אורה על מנת להאיר במבואות האפלים. אם כן צאו והאירו.

המאה שעברה נודעה בספרות הפדגוגית בשם „מאת הילד". בה נתעוררה התנועה לייסוד גני־ילדים, ובה נוצר המדע הפסיכולוגי שהעמיק לחקור ולחדור לנפש הילד. מחצית המאה שלנו ידועה בשם „מאת הנוער". בה נתעוררה תנועת הנוער. הנזכה במחציתה הבאה ל„מאת האדם"?

מקסימה היתה תנועת הנוער בתחלתה. היתה בה שיבה אל הטבע וקריאה לתיקון החברה. וראו מה עלה לה בימינו.

וכי נשאל בשל מה כל הרעה הזאת? התשובה היא, כי „האש והמאכלת", שניתנו ביד הנוער גרמו.

מה נאמר באברהם? „ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו, ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו."

ההליכה יחדו, רק היא תביא לידי „מאת האדם". זוהי המטבע העתיקה של אברהם, שלא נפסלה, ולא תיפסל לעולם.

העבודה! תפקיד גדול בידכם. צאו בין שורות חבריכם הצעירים והצהירו את מוחותיהם בנר האלהים שבלבבכם.

התינוקות, שמדרכם לעשות כמעשי הגדולים, יחקו את מעשיכם. הנוער, שמדרכו להתיהס באמון לחבריו, יתעורר להשוב כמחשבותיכם. והגדולים, האדיישים, שנשתרשו בהטא, ילמדו דרכי תשובה מצעירים היודעים להתפשר עם קונם.

הזמן והמקום, שבהם אנו חיים, גורמים כי נהיה ערים ועונים לקול הקורא: במדבר „פנו דרך ה'!"

המתפלל בשעה זו: „ייתי ולא אחמיניה", הרי זו תפילת שוא. תפילתנו צריכה מעתה להיות שנזכה ונראהו.

חבר המורים

דר. פנחס חורגין — מנהל ביהמ"ד למורים, דברי ימי ישראל, ספרות

יוסף ש. נוביל ———————— מזכיר בית המדרש למורים

ל. א. אריאלי ———————— עברית

יעקב י. הארטשטיין ———————— חנוך

הרב שלמה ווינד ———————— עברית, תלמוד

הרב אשר זיו ———————— תלמוד

שבתי טורבוף ———————— **תנ"ך**

הרב שמואל ק. מירסקי ———————— תלמוד, מדרש

דר. נתן קלויז ———————— תנ"ך, ספרות

הרב פ. ריימן ———————— דינים, משנה

דר. גרשון חורגין ———————— דקדוק, פדגוגיה

יוסף גרינשטיין ———————— עבודת חנוך קבוצית

צבי רבל ———————— תלמוד

דר. א. ווייס ———————— תלמוד

—— oOo ——

תוכן הענינים

מדור א — תלמוד

מדור ב — ניצוצות

מדור ג — חנוך

מדור ד — ספרות יפה

מדור ה — מחקרי היהדות

תלמוד

יוסף חיניאל מונט

עדיו בחתומיו זכין לו

בבבא מציעא י"ג ע"א אומר אביי: עדיו בחתומיו זכין לו, כנגד רב [illegible]: כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו, מדברת בשטר הקנאה בלבד — שהלוה מקנה למלוה את נכסיו, בין ילוה ובין לא ילוה, וממילא אין לחשש שמא כתב ללוות בניסן ולא לוה עד תשרי ואתי למטרף לקוחות שלא כדין. לפי אביי חל השעבוד בכל שטר מיד כשחתמו העדים.

אומרים תוספות: קשה לרש"י בריש מסכת ר"ה ששם הגמרא אומרת, מדוע אמרו אחד בניסן ראש השנה למלכים? נפקא מינה לשטרי חוב המוקדמים. ועל זה אמר רש"י שאילו לא קבעו זמן לראש שנת המלך אז לא היינו יכולים לבדוק בעדים שאמרו: חתמנו על השטר, אבל לא ראינו את ההלואה, ואין אנו יודעים מתי נחתם השטר, אם קודם להלואה או לאחרי כן, כי איננו בטוחים מתי עמד המלך. והרי לא נדע; אפשר שהשטר מוקדם ופסול, ואפשר שמאוחר הוא וכשר. אבל לפי מה שאביי אומר עדיו בחתומיו זכין ליה, אם כן אינו מוקדם. זאת היא הקושיא לרש"י, שלפי אביי אין שטר מוקדם בכגון זה, כי עדיו בחתומיו זכין ליה, ואיך אמר רש"י שם שנפקא מינה לשטרי חוב המוקדמים?

והנה התוספות בבבא מציעא דף כ' ע"א בד"ה שובר בזמנו טורף, אומרים שכל דין עדיו בחתומיו זכין ליה הוא תקנת חכמים, שתקנו שזוכה משעת החתימה אע"פ שלא נמסר לו עד ימים רבים אחרי כן, שאם לא כן לא יוכלו העדים להחתם אלא אם כן יראו את המסירה, משום החשש דכתב בניסן ולא מסר עד תשרי.

לרש"י לא מצאנו באור מפורש לדין עדיו בחתומיו זכין ליה. ואפשר לשער כי רש"י אינו מסביר את הדין הזה כדעת התוספות, משום תקנת חכמים, אלא ע"פ דין זכיה ושליחות, כפי שמשמע מתוך הלשון „זכין ליה".

וכן למדנו בגיטין דף ט' ע"ב: האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי ומת לא יתנו לאחר מיתה. על זה אומר רש"י אין נותנין שטר השחרור לעבד, כי אפילו לרבנן שאמרו שזכות הוא לעבד לקבל שחרור וזכין לאדם שלא בפניו, זבה דלא מצי להזר בו, מודו רבנן בכל זמן שלא בא הגט לידו איננו משוחרר. ובתוספות אומרים שם שזה דבר תימה. וכי לקמן בדף י"ג ע"ב אומר רש"י שבאמת גרסינן „תנו" ולא „תן" שלא מסר גט לשליח בחייו. לפיכך לא נתקנו חכמים בדבר לומר שמשעה הראשונה זכה לו השליח לעבד להיות משוחרר. ותוספות אומרים ונראה שחזר בו רש"י מדבריו הראשונים.

אבל באמת אולי אין צורך לומר כן, ואין כל תמיהה על רש"י שהרי גם בדין עדיו בחתומיו זכין ליה מצאנו אותו הדבר ממש שזכין לו, ואין השעבוד מתחיל אלא משעה שהגיע השטר ליד המלוה, שעל מנת כן נעשו שליחים על ידי הלוה. אמנם התוספות לשיטתם שמסבירים דין עדיו בחתומיו זכין לו לפי תקנת חכמים ולא מטעם זכיה ושליחות. אבל רש"י לשיטתו.

ובזה התורץ גם קושית התוספות על רש"י שהבאתי בראש דברי. שם בר"ה אמר רש"י בפירוש שהעדים ל א י ד ע ו מתי היתה ההלואה, אם לפני חתימת השטר, או לאחריה. ומכיון שלא אמר להם הלוה: זכו לו! הם לא נעשו שליחיו אלא זכו לו. והתוספות לשיטתם כי כל דין עדיו בחתומיו זכין ליה הוא מטעם תקנת חכמים, לכן לא הבדילו בין ידעו או לא ידעו העדים. נמצא שרש"י ותוס' לשיטותיהם, ושתי התמיהות על רש"י כאן ובגיטין אינן מוצדקות על רש"י שתפס שטה אחרת מן התוס' בדין זה.

יוסף טבציניק

נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל

משעורי הרב מירסקי

יש שני סוגים של נכסי האשה הנשואה. „נכסי צאן ברזל" : — הנכסים שהאשה מכנסת לבעלה בשעת הנשואין. הם נשומים בכסף ונכתבים בכתובה. והבעל מקבל אחריות עליהם שאם יגרשנה או ימות, אז יחזיר את הנכסים כפי השומא. והשם לזה : נדוניה. הבעל אינו אוכל פירות מהם ואם הנכסים פחתו או הוסיפו הרי זה לבעל. בגלל זה הבעל רשאי להוציא את הנכסים לעצמו וגם למכור אותם כל זמן שהיא תחת בעלה.

נכסי מלוג נקראים הנכסים שהאשה מביאה אתה ואינה נותנת לבעלה, ואינם נכתבים בכתובה, אלא לבעל יש שעבוד על הנכסים שהוא יכול לאכל פירות מהם כל זמן שהאשה תחתיו.

ויש מחלוקת בכתובות (פ"ג ע"א) בין אביי ורבא בענין נכסי מלוג. אם ידו כידה, או ידו עדיפה מידה. אם האשה חפצה למכור את הנכסים אז הבעל מוציא מיד הלקוחות, ואם תמות אז הוא יורש אותה. יש איפוא לבעל הרבה זכויות בנכסי אשתו. והשאלה היא : האם הם שותפים שווים כל זמן שהיא תחתיו, או שיש לו יד בנכסי אשתו עדיפה ממנה עצמה ?

מחלוקת זו נוגעת כאמור שם בגמרא בענין שומרת יבם שמתה, שנחלקו בית שמאי ובית הלל : מי יורש את נכסי המלוג שלה, היבם או בית אביה ? בית שמאי אומרים : יחלוקו, ובית הלל אומרים נכסי מלוג ליורשי האב והכתובה ליבם.

המחלוקת שבין אביי ורבא היא : אם המדובר כאן בנכסים שהיו לה בעודה תחת בעלה, ואחר כך היא נעשית שומרת יבם, או שנפלו לה הנכסים כשהיא שומרת יבם. לפי זה שאומר „ידו כידה", אפשר לברש דברי בית הלל אפילו על הנכסים שהיו לה בעודה תחת בעלה. ולפי זה שאומר ידו עדיפה מידה לא יאמרו בית הלל על נכסים אלה ששייכים לאב.

האם דין נכסי מלוג קבוע במשפטנו או נשתנה ? התשובה היא שהדינים התפתחו וצמצמו את זכויות האשה. במשנה בפרק „הכותב" כתוב — על דבר זה נמנו בימי רבן גמליאל ביבנה. ורואים אנו שרבן גמליאל אומר „על החדשים" — (כלומר נכסים שנפלו לאשה אחרי הנשואין) „אנו בושים", (שהבעל מוציא מיד הלקוחות אם מכרה) „אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים ?" (גם נכסים שנפלו לפני הנשואין שהבעל מוציא מיד הלקוחות). מזה אנו רואים שדרך ההתפתחות היתה לצמצם זכיות האשה שאינה יכולה למכור את נכסי המלוג אפילו אלה שקבלה לפני הנשואין. ובודאי תנאי החיים גרמו לכך, מפני שרבן גמליאל אומר „בושים". אחר כך כתוב בברייתא שחזרו ונמנו ואמרו על כל מיני נכסים בין לפני ובין אחרי האירוסין הבעל מוציא מיד הלקוחות. ור' יוסי בר' חנינא אומר שבאושא התקינו שהאשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות. היסוד המשפטי לתקנה זו הוא שהבעל אינו כיורש, יען שיורש יורש מה שנשאר, ואינו מוציא מיד הלקוחות, אלא שהוא נחשב כלוקח ראשון. אחרי תקנות יבנה ואושא כמעט שלא נשאר עוד הבדל בין נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל, יען שאין היא יכולה למכור את גוף הנכסים אע"פ שהם שייכים לה.

יש עוד שאלה : אם זכות אכילת פירות היא רק על הפירות, או גם על

פירי הפירות? רבא אומר „פירי תקינו ליה רבנן; פירי דפירי לא תקינו ליה רבנן".

בכתובות (ע"ט) נמצאת שאלה זו: הגונב ולד בהמת מלוג שזה פירות למי שייך הכפל שהגנב משלם שהוא פירי פירות, לבעל או לאשה? והתשובה היא ששיך לאשה. אז שואלים התוספות ממשנה הראשונה בפרק הכותב: שהלא רבי יהודה אומר שהבעל אוכל פירי פירות עד שיכתוב „דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן עד עולם"? עונים התוספות שאין סתירה כאן, יען שכפל הוא דבר שאתא מעלמא ודבר שאתא מעלמא שייך לאשה אבל פירא דאתא מגוף הנכסים שייך לבעל. שואלים התוספות איך יכול להיות שהולד שגופו שיך לבעל ינתן הכפל שלו לאשה, והבהמה שגופה לאשה ינתן הכפל שלה לבעל? הלא זה נגד ההגיון. אלא שהתרוץ הוא שמידי דאתא מעלמא לא תקינו ליה רבנן כלל, וגם הכפל של הבהמה עצמה יהא שייך לאשה. והרב מירסקי חדש הסבר שהתוספות מכוונים לפרש את לשון הגמרא. פירי תקינו ליה רבנן פירי דפירי לא תקינו ליה רבנן. כי מידי דאתא מעלמא לא נקרא פירי כלל, זה רק דומה לפירי ונקרא „פירי דפירי" כלומר פירי מחמת פירי, וזה לא תקינו ליה רבנן. כאן נראה שחפצו להרחיב את זכיות האשה ורק נתנו לבעל פירי במובן המצומצם.

אבל בספר „תשובת גאונים קדמונים" נמצא שרק רבי יהודה אומר שפירי דפירי אוכל הבעל, והחכמים אומרים שבאמת אין לו פירי דפירי אפילו אם באו מגופם. אם כן יש מחלוקת בין בעלי התוספות והגאונים בשאלה הזאת אם פירי דפירי הבאים מגוף הנכסים תקנו חכמים לבעל, או לא? לפי התוספות תקנו רק מידי דאתא מגופא, אבל פירי מחמת פירי או מעין פירי לא תקנו. ולפי הגאונים לא תקנו גם פירי דפירי אם באו מגוף הנכסים. ואפשר לעמוד על טעמם. כי אם נקבל שכל עקר התקנה לתת לבעל פירות, זה הוא רק משום רווח־ביתא, אז אם נתן לו פירי דפירי נגרום שלא ישתמש בפירות לרווח הבית כלל ויחזיק בהם לפירי הפירות כמו במוכר נכסי אשתו לפירות, שפוסקים אנו „לא עשה ולא כלום".

סוף

זעליג בלאק

מגו

בדין מגו לאפטורי משבועה אי אמרינן או לא. יש בזה מחלוקת הפוסקים. ר"י הלוי והרמב"ם סוברים שלא אמרינן; הרא"ש, הר"ן, והטור סוברים שאמרינן. וצריך לברר את ראיותיהם.

לכאורה ברור מדברי רבה בבבא מציעא דף ג': „מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע וכו'?" שאומרים מגו לאפטורי משבועה, שהרי אם לא היה מגו זה מגו והעזה היינו צריכים לפטר את האיש משבועה לפי רבה, בכח המגו. אך „הפני יהושע" מתרץ את דברי רבה לפי דעת ר"י הלוי ואומר שלזה כון רש"י באמרו „משיב אבידה הוא", ולא אמר „מגו" כדברי התוספות. רש"י סובר איפוא כמו ר"י הלוי, לדעת ה„פני יהושע" אלא שבמקום שהוא משיב אבידה יש לפטרו.

דברי ה„פני יהושע" אלה צריכים ביאור. וכי מפני שהשתמש רש"י בביטוי אחר תירץ את הקושיא? האם אין כל דין משיב אבידה מיוסד על מגו? אבל לא כך הדבר. משיב אבידה פטור משבועה מפני תיקון העולם. כלומר שאם נחייב כל משיב אבידה שבועה, אז לא ישיבו את האבידות. נמצא שמגו אינו מפטר משבועה. אבל אם יש בזה משום תיקון העולם, עלינו לפטרו.

הרא"ש החולק על דעת ר"י הלוי אומר שאין כל טעם להבדיל בין ממון לשבועה בענין המגו. ומפרש ה„שולחן ערוך" (חושן משפט, סימן רפ"ז), הסמ"ע, הש"ך, והט"ז מסבירים כל אחד לפי טעמו את דעת ר"י הלוי. הסמ"ע אומר, שמגו אינו מועיל בדרך כלל אלא להחזיק ממון שביד הטוען, אבל לא לפטרו משבועה. הש"ך אומר שהסברה הזאת אינה מספיקה, שהלא אין הבדל בין ממון לשבועה. אם סברת המגו היא נכונה, אז היא צריכה להועיל בזה כבזה. לפיכך הוא מסביר ואומר שסברת המגו כולה מיוסדת על ההנחה שהאדם חושב על כל מיני טענות הבאות לטובתו. בממון יעמול יותר במחשבתו לפטר את עצמו, ויש להניח שאם לא טען טענה טובה המפטרת אותו מממון הרי זה לא מפני שהיא נעלמה ממנו, אלא שהוא לא רצה לשקר. מה שאין כן לענין פיטור משבועה. כאן אין האדם מקמט את מצחו וממצה את כל הטענות האפשריות. ויתכן שהטענה הטובה לא עלתה כלל על דעתו.

ה„טורי זהב" מסביר את דעת ר"י הלוי באופן אחר. הוא אומר שההבדל בין מגו לפטרו מממון ובין מגו לפטרו משבועה איננו בשיקול דעתו של הטוען כי אם בדעת בית־דין. ובית־דין אינו רוצה לחייב את האדם ממון אם לפי השכל נראה האדם כנאמן מתוך שהיה יכול לטעון טענה אחרת המפטרת אותו. לא כן בשבועה. כאן אין בית־דין מקפידים אם יוסיפו בירור על בירור ויחייבוהו שבועה. מה יפסיד בכך? כל מה שאפשר לברר יותר, מבררים. וכשם שהמגו מועיל לבירור האמת, השבועה מועילה אף היא.

שתי ההסברות האלה של הש"ך והט"ז צריכות עוד הסבר. הרי האדם המחויב שבועה, אם לא ירצה להשבע ישלם. ולכן נמצא שעל ידי חיוב השבועה אנו מחייבים אותו ממון. וחוזרת קושית הרא"ש למקומה . . . מה ההבדל בין שבועה לממון? אך בזה תתחזק סברת ה„פני יהושע", הנזכרת למעלה, מפני שדווקא אדם כשר שאין ברצונו להשבע אפילו על דבר אמת היה צריך לפי רבה להפטר משבועת מודה במקצת מפני תיקון העולם, ומה יעשה אדם אם חבירו תובע ממנו יותר ממה שלוה? אם יודה במה שהוא חיב הרי יתחייב שבועה, ומתוך שלא ירצה להשבע ישלם. אין לו איפוא אלא לכפור בכל, ולהפטר משבועת התורה, ואחר כך יחזיר לתובע מה שחיב לו בינו לבין עצמו. לפיכך אומר רבה שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, קשה לו לכפור.

ואפשר שלזה כיון גם רש"י כשהסביר שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, שעשה לו טובה, ולא כתוספות שאומרים מפני שהוא מכיר בשקרו. כי כנגד ההכרה בשקרו, יש לו עצה. הוא יכול לאמר לו בינו לבין עצמו שהוא כופר בכל בבית־דין לא מפני שאינו רוצה לשלם, אלא מפני שאינו רוצה להשבע. אבל כנגד הסברה של רש"י, שעשה עמו טובה אין עצה. הלא מאמין הנתבע שהתובע האומר שהלוה לו יותר ממה שבאמת הלוה לו שכח וחושב שהאמת כדבריו. ולפיכך נכון שלא להעמיד את דבריו על הדין כי אם על הכרת התודה.

דבר זה מביאני לסוגית הגמרא בב"ק דף ק"ז — שם ישנה מחלוקת בין רב חייא בר אבא בשם רב יוחנן ורב חייא בר יוסף. לפי רב חייא בר אבא

אין שומר חנם חייב שבועה עד שיכפור במקצת ויודה במקצת, ולפי רב חייא בר יוסף שבועת השומרים באה אפילו אם לא הודה במקצת מפני ש„כי הוא זה" נאמר רק על מלוה ולא על פרשת השומרים שכתוב בו. המחלוקת היא אם עירוב פרשיות כתוב כאן . . . או לא.

רש"י ותוספות חולקים שם בפירוש הדין עירוב פרשיות. לפי רש"י עירוב פרשיות אינו אלא מעין עקירת הפרשה ממקומה, שהרי אנו עוקרים אותה ושמים אותה אצל „אם כסף תלוה". לפי התוספות אין כאן אלא עירוב פרשיות והפסוק שייך גם למלוה וגם לשומרים.

מחלוקת רש"י ותוספות שם מיוסדת על הפירוש של דברי רבה ש„אין אדם מעיז" וכו'. לפי רש"י דבר זה שייך רק במלוה, מפני שעשה עמו טובה ולא בשומר. ולפי התוספות הוא שייך לכולם, מפני שבכולם יש לאמר שאין אדם יכול להעיז אם חבירו מכיר בשקרו. אבל בעצם המחלוקת הזאת בין רש"י ותוספות, שהתוספות מרבים להקשות מכמה מקומות בש"ס שגם בפקדון שייך הדין הזה, יש לתרץ כי רש"י עוקר רק את הפסוק „כי הוא זה" ממקומו בפרשת שומר חנם, אבל הוא מודה שלגבי יתר השומרים וביחוד שואל שכל ההנאה שלו, דין מודה במקצת ינהג. והדעת נותנת כן. שהרי אין לאמר שבכל השומרים לא עשה התובע עם הנתבע טובה מחוץ לשומר חנם ששם להפך. ויפה אפשר לאמר שגם דעת רש"י היא כדעת הריב"א המובא בתוספות שם, וקושיתם האחרונה והיחידה על הריב"א מ„השואל" תתורץ על פי מה שאמרנו.

יוסף מיכאל פוקס

שטר מדאורייתא או מדרבנן

כתב הרמב"ם בפרק ז' הלכות גירושין הלכה ב': „בא הבעל וערער ואמר לא גרשתיה מעולם, וגט שהובא לה מזויף הוא יתקיים בחותמיו. ואם לא נתקיים ולא נודעו עדיו כלל, תצא והולד ממזר, שהרי אינה מגורשת."

דברים אלה של הרמב"ם מחזקים את התמיהה שתמהו כל הראשונים והאחרונים על הרמב"ם בפ"ג מהלכות עדות שכל דין השטר הוא מדרבנן. והקשו עליו מגט, ומספר המקנה שבירמיהו, ומדברי הגמרא שקיום שטרות מדרבנן, משמע שעצם השטר הוא מדאורייתא ומכאן נראה לכאורה שלא רק שהרמב"ם סובר כי השטר הוא מדאורייתא, אלא שגם קיומו מן התורה. אמנם ה„מגיד משנה" מתרץ שם את הרמב"ם ואומר: „ונראה שהוא סבור דאע"ג דקיום שטרות דרבנן הכא שהבעל מערער וטוען בברי שמזויף הוא, והיא אינה יודעת בזה דבר וחתימת העדים אינה מצויה העמד אשה על חזקתה וכו' עי"ש. אבל כל הקושיות על הרמב"ם בהלכות עדות במקומן עומדות.

ובעצם דין עדות בכתב יש שיטות שונות: רש"י, ר"ת, ורז"ה. עיין יבמות ל"א תוס' ד"ה דחזו בכתבא וכתובות כ' „כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים." בין אם נאמר שלא אסרה תורה אלא עדות מי שאינו ראוי להגיד כגון אלם, וא"א לחקרו, ובין אם נאמר שאסרה גם עדות בכתב, יש איפוא להבחין בין שטר לעדות שבכתב לפי השיטות הנ"ל. קושית „מפיהם ולא מפי כתבם" על גוף דין השטר תוכל איפוא להיתרץ. אבל שיטתו של הרמב"ם מהי בזה? והרמיה ממנו עליו מה תהא עליה?

בזה היטיב הגאון ר׳ חיים בריסקר זצ״ל לחלק בין שטרות העשויים לקנין כגטין וקדושין, ושטרי קנין בקרקעות, ובין שטרות העשויים לראיה כגון שטרי חוב. הראשונים הם לדעת הרמב״ם מדאורייתא והאחרונים הם רק מדרבנן שתקנו משום שלא תנעל דלת בפני לווין. ועיין שם בחידושי רבינו חיים שבאר כי כל דיני עדות נוהגים בשטר העשוי לראיה, כמו דרישה וחקירה, וכדומה. מה שאין כן בשטר העשוי לקנין.

והנה בעצם החילוק הזה כבר דנו התוספות בקדושין דף ח׳ בענין „כתב לה על הנייר או על החרס״ ואמרו ששטר העשוי בעקרו לקנין יכול להכתב גם על דבר שיכול להזדייף. אבל שטר העשוי לראיה צריך להכתב רק על מידי דלא מזדייף. ועוד העירו התוס׳ שאע״פ ששטר העשוי לקנין משמש אף הוא לראיה, אך מכיון שעיקרו לקנין דין שטר קנין נוהג בו. ובזה יתפרש יפה המקרא בירמיה הדן בספר המקנה. אע״פ שסופו של המקרא אומר „למען יעמדו ימים רבים״ עקרו לקנין.

ובזה יוטעמו יפה דברי ה„מגיד משנה״ המובאים בראש דברינו על ההבדל בקיום שטרות דרבנן בכלל, ובין קיום שטרות דרבנן בגט אשה. ואמנם הרמב״ם סובר ששטר גופו, וכמובן, גם קיומו, הוא מדרבנן בשטר העשוי לראיה, אבל בשטר העשוי לקנין גופו מן התורה וגם קיומו, אע״פ שאמרה הגמרא בראש מסכת גיטין, שקיום שטרות בכלל הוא מדרבנן לא נתכונה למקרה שהבעל מערער באמת וטוען מזויף כדברי המגיד משנה. כאן הגט יפסל והולד ממזר כלשון הרמב״ם.

הצב״י שאול י. קצין

„סוגייא דנתעלמה הלכה מבני בתירא״

•

לפני חגא דפסחא הווינן עסקין בענינא דיומא במסכתא דפסחים בבי מדרשא דישיבת רבנו יצחק אלחנן. אנן, התלמידים, עם מרנא ורבנא הרב ש. מירסקי הווינן משוין תלמודא דבבלי עם תלמודא דירושלמי. ואנן אתקשיין בסוגייא „דנתעלמה הלכה מבני בתירא״. ורמינן קושייאן חדאן ולבסוף אשכחנא תירוציהון וישוביהון. בכן אמרית בלבי אעליהון ואכתיבינון בעיטא דספרא בגין דלא לישתכחון מינן.

קודם כל אביא בקצור נמרץ את סוגיית מסכת פסחים דף ס״ה וס״ו :

באותה שנה שחל ערב פסח להיות בערב שבת, נתעלמה הלכה מבני בתירא אם קרבן פסח דוחה שבת אם לאו. ואנו רואים ששאלו את הלל. ולפי מסקנת תלמוד הבבלי הוא אמר להם דין ק״ו „ומה תמיד שאין ענשו כרת דוחה שבת, קר״פ שענשו כרת אינו דין שידחה שבת ? אלא איכא למיפרך, מה לתמיד שכן תדיר וכליל מה שאין כן בקר״פ. חזר בו ואמר להם כך מקובלני משמעיה ואבטליון גזרה שוה דמועדו מועדו. התחיל מקנטרן בדברים וכו׳. וכששאלוהו „שכח ולא הביא סכין מע״ש מהו״ ? אמר להם „שמעתי ושכחתי, אבל הניחו לב״י וכו׳.״ למחר „מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו וכו׳.״ העלמת הלכה זו

היתה כעין ענש להלל על שקנטרם בדברים. שאלה הגמרא „והא קא עביד עבודה בקדשים?" תרוץ: „כהלל שמעולם לא מעל אדם בעולתו משום שמקדישה כשנכנסה לעזרה."

בירושלמי פ"ו מ"א אנו מוצאים שהלל אמר להם דין ק"ו, גזרה שוה, וגם היקש. וכששאלה הגמרא „והא קעביד עבודה בקדשים?" תרוץ: „כל מלאכה שהיא לצרכה כשירה והכא נמי הסכין לצרך שחיטה." כבראשכחאן במסכת פרה פ"ב מ"ג.

בתוס' ד"ה מה מועדו וכו' בסוגייא דידן אנו לומדים מדין גזרה שוה דמועדו מועדו שקר"פ דוחה שבת וכו', אבל לקמן גמרינן ממלת מועדו, שהיא עצמה מורה שקר"פ דוחה שבת, שם אמרה הגמרא צריכין תרתי, מועדו דתמיד ומועדו דפסח ולפי סוגייתנו דגמרינן מגזרה שוה בודאי דצריכי. ואמאי אנן לא גמרינן כדלקמן ממלת מועדו? תרצו התוס' ע"כ תנאי היא.

אחרי שכבר הבאתי את סוגיית הבבלי והירושלמי וההבדלים ביניהם, אמנה שאלות וקושיות אחדות ואשתדל לישבם ולבארם באר היטב.

א) „הלכה זו נתעלמה מבני בתירא". מי הם בני בתירא? לפרש"י הם נשיאי בתירא. היתכן, ואם אפשר שיקרה דבר כזה שתתעלם הלכה זו מכל נשיאי בתירא? ולהזוק השאלה בירושלמי כתוב, הלא בכל י"ד שנה חל י"ד ניסן להיות בשבת. אם כן איך אפשר שבזמן קצר כזה תעלם ותשכח הלכה זו מהם?

ב) אפילו אם נאמר שנתעלמה הלכה זו מהם, אבל דוקא מהם, ולא מהמון העם, הא ראיה שכששאלוהו „שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו?" „אמר להם הניחו וכו'", ומה ראינו למחרת? „שמי שפסחו טלה תוחבו וכו'". מכאן ראיה שהמון העם ידע. אם כן למה היו מחזרים אחרי צורבא מרבנן היודע הלכה, והוזקקו להלל הבבלי?

ג) ונעוד מצאתי בחדושי הגאון אברהם „במצפה איתן" ששאל את השאלה „דלמ"ד פסח מדבר לא הוה להוראת שעה דוקא, הוה להו למילף מיניה דקר"פ דוחה שבת?

ד) תרוץ התוספות „ע"כ תנאי היא" דחוק מעט. ממה נפשך אם איכא גזרה שוה למה לי ללמד ממלת מועדו? ואם לא גמרו בני בתירא מרבותיהם גזרה שוה, הוה להו למילף ממלת מועדו, הלא דוקא בתמיד ובקר"פ כתוב מלת מועדו, ובודאי בא הכתוב ללמדני שקר"פ דוחה שבת?

תרוץ אחד יספיק לישב ולתרץ את כל ארבעת קושיות אלו. ואם תנאי, במאי קמיפלגי?

אב נעיין במסכת סנהדרין דף י"ב: במחלקת, תנא קמא אומר אין מעברין את השנה מפני הטומאה ורבי יהודה אומר מעברין. לפי מסקנת הגמרא חסורי מחסרא והכי קתני: אין מעברין את השנה לכתחילה ואם עברוה מעברת מפני שטומאה דחויה בצבור ואם עברוה בדיעבד שפיר דמי. ורבי יהודה אומר אינה מעברת אפילו בדיעבד, משום דסבר טומאה הותרה בצבור, ואם כן אין שום חשש אסור ולא צריך לאהדורי שלא יחול י"ד פסח כשכל הצבור טמא, שהרי כאלו שאין טומאה כלל דמי. ורבי שמעון סובר מעברין אפילו לכתחילה וחולק על חכמים וסובר כמותם לענין טומאה דחויה בצבור.

עכשו נחזור לנדון דידן, לעולם נשיאי בתירא ידעו שקרבן פסח דוחה שבת ומותר להקריבו, ושאלו את הלל אם שבת דחוי מפני קר"פ או אם הותר לגמרי? ונפקא מינה אם צריכים לעבר את השנה או לא.

לשאלה א: הלכה זו לא נתעלמה מהם כלל אלא רצו לדעת אם שבת דחוי או הותר מפני קר"פ. ואפשר לשאל גם על הלכה זו איך נתעלמה מהם ותרצו בירושלמי שמן השמים עשו שתתעלם כדי שימנו עליהם את הלל לנשיא.

לשאלה ב: נכון הוא הדבר שלא נתעלמה לא מהם ולא מן המון העם, אלא שמן הנשיאים נתעלמה ההלכה אם שבת דחוי או הותר.

לשאלה ג: בנוגע לשאלת הגאון אברהם „במצפה איתן" כן! ידעו מענין „פסח מדבר" אלא שכאן התעוררה השאלה אם לעבר אותה שנה או לא.

לשאלה ד: ממילא קושיית התוספות תתרץ מפני שלא רצו ללמד מהגזרה שוה אם שבת דחוי או לא, אלא אם מותר? אמר להם הלל הג"ש דמועדו מועדו. מה תמיד הותר בו שבת שנאמר בו „עולת שבת בשבתו על עולת התמיד", אף קר"פ שנאמר בו מועדו הותר בו שבת ואין צריכים לעבר השנה.

ולחזוק הדברים, אנו רואים שדוקא נשיאי בתירא ולא אחרים שאלו את הלל. מדוע? מפני שענין עבור השנים היה ביד הנשיאים דוקא, והם דוקא מעברים שנים, ולזה, נשיאים אלו, נשיאי בתירא היו מעונינים לדעת אם שבת דחוי או הותר מפני קר"פ.

ניצוצות

אהרן קרומביין

שני מכתבים

הבקר היה והדאר נשא מכתב מאחי, זה אחי הגדול ממני בשנים אבל שפל הקומה ורם הרוח שראה רק יופי בחיים ולא הכיר ברעה ובצרה בימיו. הוא היה חי בהוה ומעולם לא דאג למחר. ואתמול כבר מחוק מזכרונו. כך היה מטבעו. ואפילו כשנקרא לצבא צחק כאילו הוא אומר „מה בכך?" הוא הביט על שנה בצבא כעל שנה של חפש ומנוחה מעבודה שבודאי יהיה כצל עובר וכחלום יעוף.

קרעתי את המעטפה והוצאתי מכתב המכיל שורות אחדות מעין טלגרמה.

אחי היקר—

תסלח לי על המכתב הזה כי אין לי פנאי לכתוב יותר. אתה מבין בודאי כמה רבה העבודה פה בצבא ובאמת איני יודע מדוע עושים את הכל בהפזון. אין אני רואה שום חשש שאמריקה תכנס למלחמה. אני בוטח בה' יתברך וברוזוולט שארצנו תשאר במצב של שלום ומנוחה. בכל זאת רואה אני שמכינים יותר אוירונים ויותר פצצות לצרכי המלחמה. מה היא דעתך? ומה אומרים העתונים בניו יורק בנוגע למלחמה? אני מחכה לשמע ממך. נא למהר —

שלום,

אלכסנדר

כך הוא רגיל לכתוב, הלואי ויצדק ולא נכנס למלחמה. אבל הכל פונה למלחמה. ולא ידעתי מה להשיב לו. הלכתי להניח את המכתב בין יתר המכתבים שאספנו במשך הרבה שנים. שם בפנת התבה ראיתי מכתב ישן. הוצאתיו וקראתי בו:

אוגוסט, 1918.

6 קילו מפריז, צרפת.

יקירי—

זה כבר שבוע מזמן שכתבתי את המכתב האחרון מפני שאי־אפשר היה לי לכתב, כי נפלתי בשדה הקרב. הנסיון שנתנסיתי בו הוא ספור ארוך, וקשה לי מאד לכתב כי חלש אני מאד. אבל ב"ה אני מתחזק יותר בכל יום. ופה בבית החולים אני בטוח שכחי ישוב אלי אף על פי שאני מכיר שזה ידרש זמן. אולי זמן רב.

ביום ה', 22 לאוגוסט בערב, קרבנו למשען הפנימי **front support** אי־אפשר לתאר את המהלך הזה. הוא ענוי למח עכשיו שאני חושב עליו כמו שהיה ענוי לגוף אז. הקשי לא היה במרחק הדרך כי אם באופי האדמה שעברנו עליה. דרך הרים וגבעות, חורים ובורות, והכל בחשך והאויב יורה תמיד בקרבנו. כאשר הגענו למטרתנו כל אחד מאתנו היה מוכן למות מרב העיפות. שאר הלילה השתדלנו לנוח, כביכול בשעה שהאויב לא ישן.

בקר בא, ולזמן קצר שקט שלט במחנה. בצהרים הדאר בא וקבלתי שני מכתבים מכם. התחלתי לפתח אותם כאשר הליטננט קרא לי ולאחדים מחברי לבא אל לשכת הגדוד עם האלונקות שלנו. שכחתי להגיד כי נמניתי להיות „בחצי־רופא", הרופאים למדו אותנו איך לחבש פצעים לעזרה ראשונה, וכו'.

אמנם, קרה הדבר שעלינו היה להביא חמר זיון מהמשען הפנימי לחזית על האלונקות. זרקו כשלש מאות ליטראות של חמר זיון על האלונ־קות ויצאנו עם מורה דרך אחד בשעה חמש לפנות ערב. היו לנו עשר אלונ־קות מהלגיון שלנו. הדרך היה מסוכן עד מאד מפני שהיינו צריכים לעבור דרך שדה גלוי. „דזרי" התחיל בהפצצה על אותה האדמה שרק עתה עברנו עליה; וכאלו קצף על שלא היה יכול להגיענו עם הכדורים, התחיל לשלח בקרבנו „וויז־בנגם". „וויז־בנג" הוא מין פצצה. שמו כמשמעו. פצצה פשוטה משמיעה קול שריקה לרקים אחדים לפני שנופלת. אבל אלה אינם נותנים שום אזהרה. הוא רק „וויז" ו„בנג" ביחד, ונראים כאלו נופלים ישר מהשמים; כל כך פתאומיים הם. לכל אלה השיכים למקום ההוא היה איזה מין מחסה, וכולם נפלו בחורים המוכנים לשם מחסה. אבל אנחנו שלא הכרנו את הסביבה לא ידענו לאן ללכת. אני נפלתי תחת שיח אחד ושכבתי ופני כבושים בקרקע, חצי־מת מפחד, חושש פן אהרג בעוד רגע, כאשר שמעתי מסביב קול צוחה שבא מרב כאב. הצעקות עלו באזן ושמע־תי שהפצוע היה מבני גדודי. כמה זה מכה את הלב בפלצות כשאחד משלכם נמצא בסכנה. עוד רגע הייתי על רגלי, וחצי הולך וחצי זוחל השתדלתי למצא את חברי הפצוע. פסעתי רק פסיעה קטנה ו„וויז־בנג" נפל קרוב לי, ונפלתי מרעידת האדמה שגרמה הפצצה. קמתי מיד וראיתי את הפצוע רחוק כמאה אמה. הוא היה פולני ושמו וויטקי. שתי רגליו היו קרועות ורגלו השמאלית בלבד היתה שבורה ממעל לברך. עוד שנים מחברי כבר עמדו לצדו. התחלנו לתקן ולחבש את רגליו ועוד פצצות התפוצצו אצלנו. היינו מכוסים רפש אבל בלתי נזוקים.

נמצאנו בסכנה נוראה עם חמר הזיון אצלנו. רק מכה אחת, כדור אחד בחמר הזיון — ואני עכשיו במרומי השמים. אלמלא ה' היה אתנו לא הייתי עתה במטתי ומכתבה לפני, כותב את כל הפרטים האלה כמו שקרו. גמרנו לחבש את פצעיו ובקשנו עוד מתנדב אחד לעזור לנו לשאת את הניזוק על האלונקה באפן מרוח לבית החולים, או יותר טוב, למערת העזרה הראשונה. הפסדנו רגעים אחדים עד שהשגנו את המתנדב ואחר כך הלכנו לעשות את שליחות הרחמים.

המערה לעזרה ראשונה היתה בסביבה הזאת ונדדנו לזמן כדי לחפשה; וכל הזמן כדורים נפלו על פני כל השדה. נפלנו כמה פעמים עם משאנו וגרמנו לניזוק חבלים נוראים. אולם אי־אפשר היה לעשות אחרת לטובת כלנו. מורה הדרך שלנו, אדם בעל אישיות מצוינה, הכיר את המקום והוליך אותנו דרך שדה רחב ואחר זה בשביל צר ומעבר הר, והכל היה בגלוי. על ידי זה היינו בסכנה גדולה של פצצות המתפוצצות. איך שהגענו למטרתנו רק ה' יודע. המשא היה כבד והיינו יגעים מהרפתקאת היום. לבסוף התחלקנו, נפלנו והתגוללנו בערמה בתוך המערה. עוד רגע והיינו כלנו מתים כי פצצה נפלה בפתח המערה מיד אחרי שנכנסנו. בדיוק באפן זה נהרגו קפיטן וארבעה ליטננטים אתמול בפתח המערה בשעה שהיו שוהים שמה לרגע. ראיתי את הגווים כשנפלתי לתוך המערה. אי־אפשר היה להסיר את הגווים מפתח המערה מפני ההפצצות הנמשכות. גוף הקפיטן היה מראה נורא; לעולם לא אשכחהו. רק ראיתיו לחלק של דק; רגליו היו תלושות מגופו. בטנו היה קרוע, שערותיו היו אדומות ושניו כעדר הקצובות שכלם

מתאימות ושכלה אין בהם. על שפתיו המלאים דם, נראה בת צחוק קלה. זבובים לאלפים היו על הגווים וסרחון מחלה עלה מתוכם.

המנתח הממונה על המערה היה עיף ויגע כי עבר ארבעים ושמנה שעות רצופות בלי הפסק כלל, אפילו לא לקח זמן לאכילה ושתיה. הוא עבד על הניזוק שלנו; ויותר לא ידעתי. זרקתי את עצמי בפינה אפלה ושם נשארתי עד עלות השחר. כאשר נכנסתי למערה הייתי רטב לגמרי ובמשך הלילה כמעט התקררתי. אני זוכר כמו בחלום בלתי ברור איך שכמר נוצרי נכנס והוא ועוד אחדים קברו את הפקידים המתים השוכבים בפתח המערה.

בבקר התעוררתי תחת יד הרופא ועניתי לשאלותיו. לא ידעתי מה מחלתי. אחרי בדיקה קלה הרופא כתב לו על פסקה „הרעדה עצבנית". הוא צוה לכל היכולים ללכת רגלי, לנוס לעירה קטנה רחוק כמיל שבאותו המקום עמדו העגלות להוביל את הפצועים והסובלים מהרעדה לבית החולים. אחד, אחד יצאנו מהמערה. כל אחד חכה שני רגעים אחרי שהלך חבירו, ונצטווינו להזהר ולהשאר נמוך לאדמה. הפצצות עדיין התפוצצו מסביב. כחיות נרדפות על ידי הציד, כך רצנו, כרענו, נפלנו, וזחלנו על ארבע ואחר נסנו בקצף גדול. כך הגענו למקום ששם עמד עגלת החולים. הכל היה נסיון מבהיל.

בשבת אחרי הצהרים הגעתי לבית החולים. כחמישים מיל מהחזית. נשארנו שם כיומיים ואחר נסענו לפריז. עכשיו אני נמצא בבית החולים ששה קילו מפריז. עד מתי אשאר פה איני יודע. ובכן נא לכתוב לאותה הכתובת כמו שהייתם כותבים עד עתה.

השעה עכשיו ארבע ואני עיף ויגע. אל תדאגו כי אני מתחזק יותר בכל יום. הראו את המכתב הזה לכל המשפחה ולכל חברי כי לא אוכל לכתב על הנסיונות האלה עוד פעם. זכרון המקרים מחריד אותי. זה יבא אליכם בתקופת החגים. ובכן התענגו כמה שתוכלו והתפללו בעדי. נא לדרוש בשלום מכירי.

בנך,

משה

הזעה עמדה על מצחי. לא יכולתי לקום מכסאי כי כחי עזבני. חזיונות מלחמה עברו לפני עיני, חזיונות שהכו את לבי בתמהון. התעוררתי מההדהמה וזכרתי את מכתב אחי. אין זה כדאי להדאיג אותו, חשבתי בלבי. טוב יותר שאסכים אתו. אכתוב לו שאין שום חשש למלחמה. ובלבי התפללתי לה' שישמור ויגן עלינו שלא נכנס למלחמה. מדוע תהרסנה ארצות ? ומדוע יהרגו אנשים, בני אדם? הלא ראינו שאין זה מביא תועלת. לא, אין זה כדאי. ובכל זאת . . .

מרדכי גרפיל

העולם נלחם עכשו על עקרים יהודיים

העולם תלוי ועומד כעת בין שתי כתות—בעלי הספר ובעלי הסיף. מצד אחד יש היהודים ושאר העולם המוסרי, בעלי השכל, ההגיון הספר והתורה. הם עומדים כסמל לאהוה, שלום ורעות. הם מקוים בכל עת למלוי הפסוק: „וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות". ומצד שני קים בעלי הסיף, החרב המתהפכת, ההורגת ורוצחת על ימין ועל שמאל לאלפים ולרבבות. הם סמלים לעריצות, אכזריות, והשפלת בני אדם. הם הורגים כל אדם העומד לשטן להם בדרכם. ואינם מבדילים בין זקן ויונק שדים.

כנגד הכת השניה נלחם העולם עכשו, ומה רוצים אלו ? דימוקרטיה, חפש ושויון זכויות לכל בני אדם. מה היה המקור לכל הרעיונות האלה ? הלא תורתנו הקדושה. למשל, על החפש מדברת התורה על יובל, שבו יחזור אחוזת

שדהו לבעליו, אם מכרו במשך הזמן מפני שלא יכול לשלם חובותיו. על עבד אחרי שש שנים צריכים להוציאו לחפשי, ואם סרב אז נרצע את אזניו במרצה ועבדו לעולם ואומר רש"י על המלה „לעולם", משמע עד היובל ואז מוציאים אותו בעל כרחו. על שויון בני אדם אומרת התורה „ואהבת לרעך כמוך" ואומרים חכמינו זה כלל גדול בתורה.

ולכן אם נחזור אחורנית ונחפש את הבסים ואת היסוד של הדימוקרטיות, נמצא אותו בתורתנו הקדושה.

אם נביט בעין בוחנת נמצא עוד דמיונות בין היהודי והדימוקרטיה. היהודי איננו מטבעו עם של הסיף, אבל אינו מצד שני עם מוג־לב ורך־הלבב, הוא אינו חת מפני כל, אפילו בתוך כבשן האש ילך כדי לקדש שם שמים ברבים. כך האנגלים היום, להבדיל. הם אוהבים חיי חרות, דרור וחופש, ומוכנים לשלם בשביל אלה האידיאלים מחיר עצום ורב. האנגלים בעיני הם עם דימוקרטי בכל מובן המלה, אעפ"י שמלך מושל עליהם. הלא גם אבותנו התאוננו לשמואל באמרם: (שמואל א', פרק ח', פסוק ה') „שימה לנו מלך לשפטנו ככל־הגוים". גם האנגלים בקשו מלך מפני שאז היה המנהג קים, שבכל ארץ קים מלך, כמו באיטליה, צרפת, וספרד. וכעת נשאר המלך רק בתור מנהג לדורות.

דעתי היא שהצלת היהודים תבוא עם נצחונה של בריטניה על אויביה, ושאז תנתן לנו ארצנו הקדושה לצמיתות לאחוזת עולם.

דוד פפר

החלוצים

שמו היה יעקב. לבו היה במזרח, אבל הוא נמצא בסוף מערב. רצונו היה לעלות ארצה. קשה היה לקבל רשיון כניסה אליה. אבל הוא אמר בלבו „הלא ארץ ישראל מולדתנו, ומדוע לא ירשו לנו להכנס ולבא לארצנו?". כך חשב והחליט לעשות כל מה שיהיה לאל ידו כדי לבא למחוז חפצו.

הוא היה אז כבן עשרים שנה. נבחר לראש חברת חלוצים וחלוצות. הם גרו באחת העירות הקטנות בפולין. שם התכוננו אלה הצעירים והצעירות ועבדו בשדות כדי להכשיר את עצמם לעבודת הארץ. חיים חדשים התחילו. יום יום עבדו בשדות משעה מוקדמת בבקר עד הערב. כך עברו שנתים.

זמן העליה הגיע. מה לעשות? באיזו דרך יגיעו עד שערי הארץ? אחרי משא ומתן ארוך הבטיח להם רב־החובל של ספינה קטנה להביאם לחוף הארץ.

שמחים ועליזים היו הצעירים. אמנם ידעו כי עליהם לבא ארצה באפן „אי חוקי". לא יכלו לתאר להם מה וכיצד יהיה גורלם. היו כבר חמשה ימים בספינה. סער ורעש! הספינה היתה משחק לגלים וקולות אנשים אחוזי פחד נשמעו. אבל יעקב לא ידע מה זה פחד. „חזקו ואמצו" אמר לחבריו „עוד מעט ונגיע לארצנו" . . .

הידד! הגיעו ארצה! כלם היו מוכנים בחצות הלילה. יפליגו בסירה קטנה אל החוף. כך החליטו. רב־החובל נתן להם את ההוראות האחרונות איך להתנהג כשיגיעו אל החוף. כלם היו אמיצי לב. הלא דבר הוא! ארץ ישראל! . . .

דממה מסביב. אף קול אחד איננו נשמע. פתאם, והנה צעקה! מה קרה? ברגע שדרכה כף רגלם על החוף התנפלו הערבים של המושבה הקרובה עליהם. יעקב עמד בראש הגדוד שהתקיף את המתנפלים ועזר להבריחם במשך שעה קלה. התושבים היו עיפים ונלאים והלכו לישון.

דממה מסביב! רק קולו של יעקב נשמע במושבה. „שומר מה מליל?" — „נומה עמק ארץ תפארת, אנו לך משמרת!" ואז שארית הלילה הזה עמד יעקב על המשמר וזה היה תפקידו מאז ואילך.

„עובד ביום ושומר בלילה".

חנוך

יוסף מיכאל פוקס

השואת תכניות בתי ספר עברים מסוגים שונים

בית הספר הריפורמי.

התכנית כדלקמן היא בעד בית הספר היום־יומי, ולא לבית־הספר ליום ראשון. היא סדורה על ידי אגודת הקהלות העבריות האמריקאיות — Union of American Hebrew Congregations — תחת ידו של דר. עמנואל גאמרן. לא נתבונן אל התכנית הערוכה לגן־הילדים מפני פשטותה. היא מרכבה רק מדינים ומנהגים, סיפורי התנ"ך, שירים ומשחקים.

ישנם שנים־עשר זמנים וכל זמן הוא בן שנה. הזמן הראשון מתחיל כשהילד בן שש או שבע שנים. הוא כולל פרויקטים לדינים ומנהגים, גם סיפורי התנ"ך, ומשחקים. זאת היא תכנית פשוטה ואיננה שונה מזו של גן הילדים. משתמשים בספרי לימוד: Hillel's Happy Holidays וגם Bible Tales מאת Lenore Cohen. הזמן השני כולל דינים ומנהגים; קריאה עברית וסיפורים קלים בעברית; תפלות, שירים, סיפורי המקרא, ומשחקים. בלימוד העברית הספר המקובל „ראשית דעת" מוותר עליו ובמקומו משתמשים בסרית „גילנו" יחד עם ספר התרגילים הנלוה עליו. בזמן השלישי הספר הראשון של גילנו נגמר ומספרים סיפורים מן העונה אחרי תקופת המקרא, גם דינים ומנהגים.

התכנית הזאת איננה נותנת מקום חשוב לעברית. ואף על פי שעברית נלמדה מספרי „גילנו" ו„תורה לי", לימוד החומש עצמו לא בא אלא בזמן האחד־עשר, זאת אומרת, שהתלמיד איננו לומד את ספר הספרים בלשונו הוא, עד שיגיע לגיל שבע עשרה שנה. ורק אז הוא לומד רק חלקים מן התורה ומן הסידור. ואיננו לומד אף ספרות עברית, וכנראה, ידיעה מספקת בעברית גם כן חסרה לו. כי כל העברית נלמדה רק מתוך הספרים הנ"ל, ספרים קלים ופשוטים עד מאד שאינם בכלל לפי ערך נערים בני שלש עשרה עד חמש עשרה שנה. בטח שנערים כאלה יכולים לקרא יותר מסיפורים פשוטים.

היסטוריה נכנסת בזמן החמישי. ורק בזמן התשיעי מתחילים היסטורית התקופה שאחרי זמן המקרא. בזמן העשירי והאחד־עשר לומדים היסטורית ימי הבינים והתקופה החדשה. בזמן השנים־עשר, הוא האחרון, לומדים דברי ימי היהודים באמריקה. היסטוריה תופסת זמן שוה עם עברית עד הזמן התשיעי (גיל ט"ז שנה) כל אחד לארבעים רגע או לארבעים וחמשה רגע. מזמן י' והלאה העברית נדחית לארבעים רגע והיסטוריה תופסת ששים רגע.

הערה: ישנם שתי שעות לימוד. ואף על פי שהתכנית איננה מדגישה זאת, נראה שיש שתי שעות לשבוע או שתי שעות כמה ימים בשבוע. ומאידך גיסא, אם זמן הלימוד העברי הוא שתי שעות ביום כמה ימים בשבוע, אז התוצאות אינן לפי מדת האמץ שנשקע בו. בתנ"ך („בייבל" אצלם) נותנים ספר תרגילים אם ספרי לימוד באנגלית למחלקה החמשית. ואין בו אלא ידיעה

שטחית על הנביאים ודברי הימים. מאורעות היום נלמדים מן המחלקה הרביעית מתוך העתונים Jewish Current News, World Over וגם Jewish Current Events המשמשים חומר לוויכוח. לימוד מאורעות היום מגביל ידיעת חדשות יהודיות רק לעיתונים הנ"ל. אבל מצע מספיק להבנת חדשות יהודיות אינו מספיק לילדים.

כנראה, החלק היותר טוב מתכנית הלימוד הזאת הוא הקורס בהיסטוריה. בשפטך על פי ספרי הלימוד "Modern Jewish History" by I. Harris and "Jewish Middle Ages" by Golub הקורס קורס גמור. אולם ההתעניינות לקרא את העתונות האנגלו־יהודית או היהודית, איננה מעוררה בקרב התלמידים. ההכנסה ל„קונפרמציה" אצל הריפורמים באה בשנה הט"ו או הט"ז.

למרות ההיסטוריה המעטה ודינים ומנהגים המעטים שלמד התלמיד בבית ספר כזה, עדיין הוא נשאר עם הארץ גמור ביחס לידיעה במקורות עבריים: התנ"ך, המשנה, השלחן ערוך ואפילו ספרות עברית.

בית הספר השמרני (קונסרבטיבי)

בית הספר השמרני או הקהלתי מראה גישה טובה יותר לחינוך העברי. הקורס הוא לשלש שנים כי מעלים בחשבון שהילדים נכנסים בגיל מאוחר ועוזבים אחרי הבר־מצוה. מטרת התכנית בכלל היא: „להכין את התלמיד לחיים דתיים בבית ובבית הכנסת"; „להכין לקחת חלק בחיים יהודיים בכלל"; „להספיק ידיעה אלמנטרית בעברית". ובנוגע למטרה האחרונה בית־הספר הזה מדגיש הבנת התפלות, עברית בתור שפה חיה, קריאה והבנה בחלקים קלים בתורה וספרות עברית.

לשנה הראשונה יש ארבע שעות לשבוע. תפלות הבית, תפלות ילדים children's service, הגדה, חגים, שירים לחגים, ומנהגים נלמדים בשימוש ראשית דעת, סידור, וההגדה, ומקורות אחרים. זה נלמד במשך שתי שעות בשבוע. עברית נלמדה בלוית שיחה בעל פה והרצאת חומר מספר לימוד. רוכשים אוצר מלים של ארבע מאות מלה. לומדים גם כן כתיבה ופרויקטים. ספר הלימוד הוא „המתלמד" סריה א'. היסטוריה ומארעות הזמן נעזבות לבית הספר ליום ראשון הקהלתי, מקום שכל הילדים באים שם.

בשנה השנית לומדים שוב פעם תפלות, דינים ומנהגים לשתי שעות בשבוע. שתי שעות וחצי או שלש שעות בשבוע מוקדשות לעברית. ואוצר מלים של שש מאות מלה נוסף לתלמידים ולוקח מסיפורים. ומשתמשים במלים לשעורי כתיבה. ספר הלימוד הוא „המתלמד" הנ"ל נדפס על ידי ועד לחינוך עברי בשיקאגו. הסריה הזאת מועילה ללמד לילדים מגיל תשע עד שתים־עשרה. כאן החומר שבו משתמשים הוא לפי מדת ידיעת התלמיד עד הנה, והוספה מודרגת לאוצר המלים של התלמיד רכוש. וזה יותר טוב מתכנית הריפורמים כמו שהערתי לעיל. הסריה של „המתלמד" כוללת גישה מדעית ללימוד העברית ואופן קל לתלמיד יחד עם סיפורים נאים שאף נער בן עשר או אחת עשרה יתענג עליהם.

בשנה השלישית לומדים תפלות, דינים ומנהגים במשך שעה וחצי בלוית המקורות המקובלים יחד עם ספרי לימוד וחומר נוסף מודרניים. כאן מכניסים חומש בעזרת החומש בעצמו או קיצורים. התלמיד כבר רכש בערך אלף מלים

מסרית „המתלמד" וספר תרגילו הכולל חומר להכנת החומש. ובאופן כזה כשהילד נגש ללימוד החומש הוא כבר מזוין מקודם. ועוד לומדים ספר „גבורי ישראל" (המתלמד, סריה ג') באופן־שרוכש הילד עוד שש מאות מלים. לקריאה נוספה משתמשים ב„מעשיות לתינוקות" של שרפשטיין. זה ספר קל ומענג עם מלים חדשות יחד עם התרגום האנגלי.

במשך כל שלשת השנים של לימוד מכניסים שירה, קרן עמי, ומארעות הזמן. בין כך ובין כך הקורס המתואר כאן הוא קורס כולל יותר מן הקורס הראשון הנ"ל. בסוף הקורס הזה יוצא התלמיד בידיעה על החיים הדתיים בבית ובבית הכנסת. הוא יודע איך להשתמש בסידור בכל זמן. הוא רכש לשון עברית. הוא יודע קצת חומש. כשנעשה בר־מצוה יש לו מצע טוב בכלל. בעד הזמן שנשקע בלימוד הזה התוצאה היא טובה. אולם המקסימום הנרצה לחינוך החרדי השלם איננו נתן. דהיינו: אין מקום ללמד יותר חומש. כנראה, רק חלק מבראשית נלמד. ועוד, הקורס הזה הוא רק עד בר־מצוה. חסר כאן לימוד רש"י ואין לקוות לעוד כי כל כך מעט חומש נלמד. אולם ישנם בניו יורק בתי ספר שילדים בני שבע לומדים רש"י בהם. אבל אלה הם ישיבות ואין להשוותם עם בתי הספר הקהלתיים.* חסר בבליטות הוא לימוד ההיסטוריה שבכלל לא נזכר. ובזה עולה בית הספר הריפורמי הנותן קורס נעלה בהיסטוריה, ואי אפשר לסלח לבתי ספר הקהלתיים בעד חסרון זה. בימים שאנו חיים בהם, נחוץ במאד להודיע לילד העברי אדות דברי ימי עמו ולהכינו להשתתף עם פעולות יהודיות בהבנה ומצע טוב לפרובלימות יהודיות.

בית הספר החרדי

תאור התכנית שלהלן הוא טיפוסי לבתי ספר חרדים. התכנית הזאת נערכה לשבע שנים תמימות. כנראה, היא מתחילה עם ילדים בני שש או שבע. התכנית נחלקה בין המקצועות האלה. יסוד לקריאה, ברכות ותפלות. שפה, כתיבה, חומש, נביאים, והיסטוריה. שלשת השנים הראשונות כוללות יסוד לקריאה, ברכות ותפלות, שפה והיסטוריה. ראשית דעת לקריאה, תפלות מרשימה ערוכה, שפה מספר „שער הלשון", כתיבה בזמן לימוד הלשון, והיסטוריה מרשימה ערוכה של נושאים לשעורים. אלה נתנים לשלשת השנים הראשונות. ונוסף ל„שער הלשון" בלימוד השפה יש גם כן „בלשון עמי" לקריאה נוספת. שנים אלה משמשים התחלה טובה לכל ילד. שער הלשון הוא ספר פשוט בהרבה תמונות כמעט כספרי „גילנו". אמנם הקורס הזה נותן בסיס יותר טוב יען כי הוא משתמש בחומר נוסף כמו „בלשון עמי", מאשר הקורס הריפורמי נותן. ספר „שער הלשון" בעצמו כולל הרבה מעלות. האותיות הן גדולות ושחורות. הסיפורים מחצי הספר והלאה הם נאים ומתאימים לילדים. ודבר זה בולט: ש„שער הלשון" נלמד במחלקה המכינה וגם בשנה הראשונה. בשנה הראשונה לומדים גם כן את החצי של „בלשון עמי" א'. בשנה השנית „בלשון עמי" א' נגמר וחצי „בלשון עמי" ב'. הכנה לחומש מתחילה בשנה השנית. כבר בשנה השלישית נגמר „בלשון עמי" ב' וחומש החל מסיפורי התורה, בראשית. במשך כל הזמן לומדים סידור עם הברכות השונות ותפלות. בשנה הרביעית מכניסים כונת התפלות, „בלשון עמי" ג', וקריאה נוספה, חומש שמות, ויקרא. היסטוריה

* Congregational schools כלומר הקונסרבטיביים.

נלמד מספר לימוד בשם „המדריך" ובשנה הרביעית מעוד ספר בשם „עמי".

השנה החמישית כוללת בעברית: „כרמנו", קריאה נוספה, במדבר, דברים מספורי התורה, והיסטוריה מספר קר חלק א'. בשנה הששית לומדים חומש ממקורו על פי הסדרות, „כרמנו" לעברית, והדואר לנוער להוספה. גם כן לומדים כאן יהושע, שופטים, שמואל א', היסטוריה של קר נשלם. בשנה השביעית „כרמנו" ב' לעברית והדואר לנוער, והתורה על פי הסדרות נמשך. שמואל ב', מלכים א' וב' וגם קר כפר שני ו„היסטוריה לילדים" ג' נגמרים.

הנה באמת תכנית למופת. מבוססת היא על חינוך דתי וחרדי באמת. היא נותנת המקסימום בעד הזמן הנשקע בו. לסוף שבע שנים מובטח שהבחור הבר־מצוה יכל להכנס לאחריות איש יהודי במצע חזק. כבר מכיר הוא את התפלות, מן השנה הרביעית כבר למד את פירוש התפלות. ועכשו באמת יש לו קרבה לכלל ישראל. בית הכנסת ומוסדות עבריים לובשים צורה בעבורו.

התכנית הזאת נתנה לתלמיד המסיים לא ידיעה שטחית אלא הסתכלות והדירה אמיתית לתורה ולהבנתה. דהיינו: ארבע שנים מסיפורי התורה; שתי שנים מן התורה על פי הסדרות; ועוד, התלמיד רכש ידיעה עמוקה בעברית. הוא משוכלל בעברית עבור הספרים הנ"ל והקריאה הנוספת וגם הדואר לנוער. והדאר לנוער בלבד קנה מדה הוא לידיעת התלמיד בעברית.

רק דבר אחד הסר: לימוד חומש ברש"י. אני מאמין שילדים צעירים יכולים ללמד חומש ברש"י. כך נעשה בהרבה ישיבות קטנות. אולם מכיון שאנו עוסקים בתלמוד תורה, בין כך ובין כך אני חושב שהיה צריך להכניס רש"י לכל הפחות בשנה האחרונה, ואפילו רק מטעם שהתלמיד אולי לא ימשיך ללמד עברית.

ומאידך גיסא, אחרי קורס משוכלל כזה נגמר, אין ספק שיעורר בלב התלמיד תשוקה להמשיך ללמר עברית. כמובן צריכים לקחת בחשבון דברים אחרים המשפיעים על הילד המסיים.

הקורס הזה כולל הרבה יותר מתכנית בית הספר השמרני. כמו שמבואר לעיל השמרנים מציגים מטרה להכין את התלמיד בעד (א) חיים בבית ובבית הכנסת; (ב) חיים יהודיים בכלל; (ג) להספיק ידיעה אלמנטרית בעברית ולקוות שהילד ימשיך ללמד אחרי בר־מצוה. לשמרנים יש, כאמור, תכנית לשלש שנים מגיל תשע עד שלש עשרה. השווה את התוצאות מארבע שנות לימוד בבית הספר השמרני לחינוך הנתן בבית הספר החרדי. השמרנים מתחילים מהנחה רעה. הם מכירים שהחינוך העברי מתחיל מגיל גבוה. על כן אין פלא שהתכנית איננה שלמה.

בית הספר החרדי מתחיל מהנחה יותר טובה בחינוך העברי. הם מאמינים שהחינוך העברי צריך להתחיל באותה עונה שהחינוך הכללי מתחיל. התכנית שלאחר כך מודרגת לפי גיל התלמיד. ובזה תראה שבשנה השלישית (גיל תשע) לומדים כבר סיפורי התורה. ילדים בני תשע כבר די מפותחים להבין ספר רציני כמו זה. כמה שונה זה מתכנית הריפורמים שמסרהבת להשתמש בספרי „גילנו" „ותורה־לי" שהם כל כך פשוטים ותמימים ואינם בכלל לפי ערך התבונה של בן תשע. זה „משחק לתינוקות" בשבילו.

בזה הצעתי לפני הקורא תכניות של המינים הטיפוסיים בחינוך העברי האמריקאי יחד עם הערותי ובקרתי אדות התכן, טיב ספרי הלימוד, והתוצאות האחרונות של כל מין ומין. יקרא הקורא בעיון ויוציא מסקנה לעצמו. והמבין יבין.

ספרות יפה

יוחי שטרני

כי הדם הוא הנפש

דומם עמד חיים מאחרי שלחן הסחורה שלו בבית המרקחת, והצליף על האיש העומד מחוץ למבוא סקירה של חמלה וכעס כאחד. דומם עמד, למראית עין, אבל בלבו דבר: „אכן, זאת מנת חלקי אקבל עכשיו על שהצלתיו ממתלעות השאול. כעת יודה לי מפני שדם יהודי, . . . דמי שלי נוזל בעורקיו." ובתפלה חרישית שיתן לו ה' כח למשול ברוחו ולעמוד בנסיון, התיצב הכן כשלבו נוקפו על רגש הכעס שתקפו באותו רגע.

מאחרי הדלת עמד איש, אשר קומתו ומבנה גופו נתן לו הוד של גבורה, אבל פניו היו פני מת המהלך בארץ החיים. פנים חורים כסיד, לחיים צמוקות, עינים שקועות בחוריהן, ועננה כבדה שכנה על פניו. בכל חלק מפניו נכר היה שעצב כבד מעיק עליו כנטל החול.

קמעא קמעא נפתחה הדלת, ולאט לאט בצעדים מתונים וחרישים נכנס האיש. דומיה מרגיזה. חיים מצדו מחכה שהשני יפתח בשיחה, והאיש, שפתיו נעות וקולו לא ישמע כאילו אבד לו כח הדבור. והנה בקול רועד ורותת נפלטו מפיו מלים אחדות. „סליחה, חיים . . . לא כונתי . . . לא רציתי . . , בבקשה חיים . . . סלח לי . . . " והוא שקע באין אונים בכסא כשחיים עומד מולו ושחוק של אושר מציף את פניו. נסתלקה אבן המעמסה מלבו וכאילו נפרצה משוכת האיבה שהיתה ביניהם. וכיום עוד פעם הנאהבים והנעימים . . .

הנאהבים והנעימים! כמה הרפתקאות עברו עליהם, כמה מאורעות גרמו לזה שלורנס יעשה לצר ושונא לחיים ושהיום ישלימו בלב מלא חרטה ובושה על הריב שברגע זה נראה כל כך סכלי וטפשי בעיניהם.

נדמה להם שלפני שנים רבות אירע המעשה. אבל באמת עברו רק 15 שנה מהיום שבו העתיקו הורי חיים את דירתם לשכונה הגרמנית נוצרית, ושם פגש את לורנס. אמנם חיים היה יהודי ולורנס נוצרי אבל מרגע שנפגשו מבטי עיניהם הרגישו שהם נמשכים אחד לשני בעבותות אהבה וידידות.

וכן חלפו השנים במהירות הבזק. שנים אשר בהן בלו החברים בנעימים. ביחד למדו בבית הספר העממי, שמחו והצטערו. ביחד כשתילים רעננים פרחו וישגשגו, את שרשיהם שלחו ליובל החכמה ויינקו משדי הבינה. ביחד לנו באכסניות החיים הראשונות, ומעולם לא עלתה המחשבה בלבם שבמשך חייהם יגיעו לפרשת הדרכים שאז יפרדו וילחמו את מלחמת החיים כמתנגדים.

אבל בינתים מעבר לים האטלנטי התגבר היטלר ובצר את מעמדו ביתר תקף ועז. ובמדה שגדל, באותה המדה נעץ את מלתעותיו בשארית היהודים בגרמניה. את דמם מצץ כערפד זה המנקר ומוצץ את לשד העצמות. השפעתו גדלה גם מחוץ לגבולות גרמניה וגם עד לאמריקה, ארץ החבש, הגיעה. הבונדים פרחו וישגשגו וכאילו נבקעו להם פתאום אוצרות כסף, והם התחילו תעמולה מאומצת להגדיל את מספר החברים. „גרמנים הם תמיד גרמנים בין בארץ מולדתם ובין בחוץ לארץ", הדפיסו הבונדים בחוברות שחלקו בין אחיהם הגרמנים. רוח הלאומיות העזה הזאת שפרצה בין יום כמעין נובע, תקפה הרבה צעירים גרמנים והם התחברו לבונד. לא מפני הכרה עמוקה ונפשית שעתידם ועתיד העם הגרמני תלוי בהיטלר אלא מפני ההוללות וההפקרות ששררה

במועדוניהם, מפני הרצון ללבוש בגדי שרד ולצעוד נטויי גרון בתהלוכה כשהם מוצגים לראוה לפני הבחורות, ומפני הרצון להחזיק רובה ולהרגיש שהם חיילים. היו גם כאלה אשר מפני אוירת המשפחה, הסביבה, והתעמולה הרבה, אשר התחילו להאמין באמת בעיקרי היטלר ושאיפותיו. והבונדים לא הקפידו משום איזו סיבה נוסף להם חבר חדש. גם את הפסולת קלטו בתאבון מפני שידעו ויבינו שאם ימשיכו להלום על מוחות הצעירים כפטיש את גדולת היטלר, חשיבות גרמניה, ושנאת היהודים, יושפעו הצעירים סוף סוף, ויאמינו להם. ולדאבוננו הגדול נפל לורנס בפח ונלכד ברשת אשר טמנו לרגליו נוכלי הבונד.

חברי לורנס, גרמנים צעירים אשר גרו בסביבה, הפצירו בו שילך אתם לחגיגת הבונד השנתית. לכתחילה היסס מפני שידע שהבונד הוא נטע שעשועיו של היטלר. ועל דבר עריצותו של היטלר ושנאתו לתרבות העולם קרא בעתונים השכם והערב. אבל הוא הרגיע את רוחו בזה שילך רק מפני סקרנות בעלמא ולא ירשה לתעמולה שלהם להשפיע עליו ולכן נאות להזמנת חבריו. אמנם כשספר את הדבר לחיים, נסה חיים לדבר על לבו שלא ילך. „אל תבוא בקהלם לורנס, התוצאה יכולה היות רק רעה", אבל לורנס ענה, „אל תדאג חיים, אני יכול להשגיח על עצמי, לא נולדתי אתמול". מכיון שראה חיים שלורנס עומד בדעתו בתקיפות עזב את הענין. בלילה ההוא נפרדו החברים איש לדרכו בהגישם שהאחוות שהיתה ביניהם נפגמה במקצת.

לורנס לא התחרט על שהלך לחגיגת הבונד. את החגיגה ערכו ברב פאר והדר בככר רחב ידים מחוץ לעיר. באמצע המישור הדליקו מדורה ענקית אשר פזרה מאורה על כל הסביבה ועל הסוסטיקה שבנו באמצע המישור. ובחורים ובחורות למאות שוטטו הנה והנה. פתאום נתנה פקודה. ערבוביה לרגע. הכל רצים ונחפזים. והנה כאילו פערה הארץ את פיה והקיאה מערכה צבאית. ראש הבונד הופיע. דממה דקה. מאות זוגות ידים הונפו באויר ופה אחד קראו מאות הפיות „יחי היטלר", בקול מרהים. מה נורא, מטיל אימה, מושך היה המחזה. למעלה אפיריון של תכלת מנוקד בכוכבים מנצנצים. למטה שלהבת בוערת הבוקעת ועולה עד לב השמים ומפיצה מסביב זיקים וניצוצי אש הפורחים באויר. וביניהם בבואה של מאות צעירים הקוראים וזועקים בקול מרעים. ועל הבמה ברנש רחב כתפים ורחב גרם, — פנים משולהבים שהתעותו משנאה ועינים ירוקות קטנות בוערות ומתפרצות מחוריהן. ראש הבונד התחיל לנאום. הוא הפריז והגזים בדברו על גרמניה והיטלר. הוא דבר על היום שבו יאחז הבונד ברסן הממשלה באמריקה, והם ענו לקראתו בקריאות הידד. והוא הגיע לידי התרגשות נוראה בהמטירו אש וגפרית על היהודים. נראה בדברו כאילו האציל ראש הבונד מנשמתו הכרוכה באיבה על כל השומעים, פניהם הביעו משטמה עזה ופראית מאין כמותה. הם היו מאחדים בשנאה אשר לכדה גם את לורנס בחבלי קסם. והוא הרגיש כאילו רצה להיות חלק מהיחידה הזאת. לעמוד בטור אחד עמהם, לקרוא כמוהם „יחי היטלר" עד שיחר גרונו, ולשנא תכלית שנאה, שנאה המאבדת את הנשמה את כל אשר שנאו הם . . .

הנואם גמר, גל הומה של מחיאות כפיים נשמע. ההפנוטיות סרה לרגע, ולורנס נזכר שיש לו חבר יהודי ששמו חיים. חבר טוב אשר גדל עמו מנערותו. „והלא הנואם אמר שכל היהודים רעים, ונשחתים, רמאים . . . כן, בודאי הם רמאים", הרהר לורנס, „רק מן השפה ולחוץ הם נראים טובים אבל תוכם רצוף מרמה, אחד בלב ואחד בפה . . . שטות!" ואע"פ שנסה להשתחרר מההרהורים האלה עשה המחזה רושם כביר עליו. חץ השנאה והלאומיות

המגזמת פלח את כבדו ובמשך הימים הבאים חדר והתפשט לכל אברי גופו. הוא בקר את אספות הבונד וספג לתוכו את כל תעמולתם: ההתלהבות הרבה, וההתפעלות של הצעירים הגרמנים לפעול לטובת הבונד משלה גם ברוחו, והוא השתתף בכל מפעלי הבונד.

וכאן נפרדו החברים שעד עתה חיו בידידות ובאהבה. חיים נסה לשוא להטות את לורנס ממעגלי הבונד. יום אחד הגיעו הדברים לידי וכוח רציני ונלהב ביניהם. והחברים הבינו שמעתה נתפררה החבילה. שונות הן דרכיהם בחיים. ולא רק שאין הם מוצאים קורת רוח אחד בחברת השני אלא ששיכים הם לשני סוגי אנשים מיוחדים — לשני גזעים שונים. אין גזע הארי יכול לדור בכפיפה אחת עם הגזע היהודי. הגזע הארי המתעתד למשול בעולם כלו, הגזע הארי אשר חגר ממסגרותיו את כל ארי הרעל והשנאה שהצטברו במשך דורות, אינו יכול לחיות בשלום עם הגזע היהודי. עצם קיומם של היהודים בעולם מסמל את המוסריות שבאדם, את השאיפה לעל, והיהודים הם כצנינים בעיני הנצים. ואחד מעיקרי תורתם הוא להשמיד להרג ולאבד את כל זרע היהודים. לורנס שנמצא כבר לגמרי תחת השפעת הנצים, וספג לתוכו את רובי תורתם בזה בלבו את חיים שהוא ממוצא „שפל", והיים רק נד בלבו לתעתועי לורנס. וכך נפרדו החברים.

השנים התנהלו לאטן. חיים סים את בית־ספר הגבוה בהצטינות ויזכה בפרס שנתן לו היכלת לבקר את מכללת הרוקחים. כעבור שנים אחדות סים את המכללה ויהי לרוקח. ובשארית כסף הוריו הזקנים קנה לו בית מרקחת בשכונה. הוא הרויח די כסף לכלכל את הוריו ולהספיק את צרכיו הוא.

לורנס בקר את המכללה שנתים ואח"כ כשנסחף בזרם הבונדים והשתתף במעשיהם הזניח את למודיו והכרח לעזב. והוא נעשה לאחד מיושבי קרנות, המבטלים את זמנם. הבטלה הביאה אותו לידי ישיבה בבתי מרזח ולידי השתתפות עוד יותר אמיצה במפעלי הבונד.

והחברים, אע"פ שהיו שכנים וגרו בבית אחד כמעט שלא נפגשו מפני שלורנס היה מאלה המאחרים בנשף. ואם אירע מעשה שנפגשו אמרו שלום באדישות וקר רוח ונפרדו.

בקר אחד כשבא חיים לבית המרקחת בשעה הרגילה, מצא את לורנס ביחד עם עוד שני צעירים עומדים לפני החנות ובידיהם שלט המכריז שבעל החנות יהודי ועל גרמנים ונוצרים אמתיים החובה לא לתמך ביהודי ולא לבא במשא ומתן עמו.

שעה ארוכה עמד חיים והסתכל חליפות בפני לורנס ובשלט כשראשו סהרחר עליו. הוא לא האמין למראה עיניו שלורנס חבירו מימי קדם ירצה לקפח את פרנסתו. הוא לא יכול להאמין שהבונד עות וסלף את מחו במדה כל כך מרובה שעתה יעקוב את אחיו ויעשה לשונא לרע נעוריו ושירד לחייו וחיי התשושים. במחשבות נוגות אלה נכנס לבית המרקחת. ולורנס נשען על קיר החנות והביט על תכלת השמים. הוא הרגיש את מבט חיים החודר לנשמתו וצורב אותה אבל בכל זאת היו פניו קפואים כקרח בלי כל הבעה. אבל במחשבתו עבר על כל המאורעות שקרו אתו אתמול. איך שנקרא ביחד עם עוד חברי הבונד למשרד ושם נתנה להם הפקודה ללכת לחנויות היהודים אשר בשכונה הגרמנית ולעצור בעד הקונים מלהכנס. לרגע שמח, שעתה תהיה לו איזה מלאכה ולא ילך בטל. אמנם כששמע שהוא ממונה על חנות חיים התחילו חששות נוקפים את לבו,

איך ימצא עז בנפשו למלא את תעודתו. מילא, יהודי אחר לא איכפת לו, אבל להתיצב כשטן על דרך חיים, לגרום לו הפסד ממון, ולעמוד בצד ולראות איך שדם חיים ודם הוריו נגר ארצה . . . הוא הביע את רגשותיו אלה ויבקש מראש הבונד שישלחהו למקום אחר. אבל ראש הבונד גער בו בנזיפה. ובדברים מלאים ארס על דבר חובתם לגרמניה הדגיש, שרגש המסירות למנהיג ולמפלגה צריך לדכא כל רגש לאדם פרטי, ויהא זה אב או אם, ויהא זה רע נעורים. „גרמניה על הכל", רגש האנושיות, מוסר כליות הוא רק ירושת הדמוקרטיה המתנונת, ועל „נאצי" כשר להשתחרר מהבלים אלה. ובהנפת יד וקריאת „יחי היטלר", פטר אותם. ואז הרגיש לורנס עוד הפעם את רגש השנאה העזה. והוא החליט למלא את תפקידו.

פרנסת חיים לקתה. אבל ביותר הכאיבה לו העובדה, עד כמה פשט נגע האנטישמיות עד כי רע את רע יעקב ואח יבגד באחיו.

יום אחד חזר חיים לביתו בשעה מאוחרת בלילה. מרחוק ראה שחדרי משפחת לורנס עדיין מארים. וכשהתקרב שמע שאון רב והמולה. הוא עלה במעלות כהרף עין ונכנס למסדרון. דלת השכנים היתה פתוחה, ולעיניו נתגלה חדר מלא שכנים, פניהם מביעים דאגה רצים ונחפזים הנה והנה. ובפנה אחת ישבה כפופה אם לורנס, מיבבת ומתופפת על לבה, „בני, בני". והשכנים עמדו מסביב חורים, ונדהמים, מבלי דעת מה לעשות. כלם דברו בערבוביה. חיים חפץ לעבר בחשאי אבל כשראתהו אמו של לורנס התחילה להתיפח וליבב מרה. אחד השכנים ספר לחיים כי לורנס כמנהגו בקדש הלך לבית המרזח אשר בקרו בתמידות חברי הבונד. שם התערב במלחמת שני שכורים, והתוצאה היתה ששני המבוסמים שפכו את חמתם עליו. הוא נפצע קשה. בעל המרזח קרא לשוטרים. הם באו והבהילו את לורנס לבית החולים. והרופא אחר שבדק את לורנס הודיע שפצעיו אנושים ומכתו מסוכנה, והדבר היחידי שיפדהו מגיא הצלמות הוא העברת דם.

חיים נכנס לחדרו מעבר למסדרון וישב על מטתו. הוא תמך את ראשו בידיו וחשב. חשב על כל הצרות והיסורים שגרם לו לורנס. וחשב שעתה בבית החולים מפרפר אויבו בנפש בין המות ובין החיים. הוא חשב על דבר הרשע האוכל את פרי מעלליו ורגש של נקמה התחולל בקרבו ברגע ההוא. ופתאום בערו המלים כאש את לבו. „לא תקם ולא תטר. יהודי אתה ! רחמנים בני רחמנים. חלילה לך מחשוב על דבר נקמה. קום לך עזר, לחברך !" הוא קפץ ממקומו כצבי מחרד, נכנס לדירה השניה, ונגש אל מרת לורנס שעוד צעקה והרעישה עולמות. „אל תדאגי", אמר לה, „אני אתן לו מדמי". היא רצתה לחבק ולנשק אותו, אבל הוא נשמט מפניה ובמכונית שכן אחד טס במהירות הבזק לבית החולים. הם נסו את דמו, ומצאוהו מתאים לדמו של לורנס. הם השכיבו אותו על מטה לבנה, ומצדו לורנס, חור, פצוע. וברגע ההוא נכמרו רחמיו על לורנס. והוא התפלא איך זה היה יכול להתאכזר ולחשוב על דבר נקמה. והוא ראה איך שהעבירו את הדם בצנור מעורקיו לגוף לורנס. אותו הדם שלורנס היה רוצה לשפוך עתה התערב בדמו בעורקיו וחזק אותו, ודמים בדמים נגעו.

המשבר עבר. העברת הדם הצליחה. והרופאים היו בטוחים שלורנס יחזור לקו הבריאות, אבל זה ימשך זמן מה. ובהיותו מוטל על ערשו היה לו הרבה זמן לחשוב ולעשות חשבון הנפש. נודע לו מפי הרופא שחיים הוא שנדב לו מדמו והצילו משאול. וכנאצי נאמן נעלב והתמרמר בראשונה על שהעיזו לערב דם יהודי נבזה ומזהם בדמו הטהור של „ארי". אבל כעבור ימים אחדים

לבשו הדברים צורה אחרת בעיניו. חברי הבונד לא באו לבקרו ולא מצאו לנחוץ לנחמו. כמת מלב נשכח, איש לעברו תעו כי פחדו מחקירותיה ודרישותיה של המשטרה. והוא התחיל להרגיש שעליו להיות אסיר תודה לחיים. בעת שחברי הבונד לא התענינו בגורלו והשאירוהו לאנחות, חיים היהודי שקרא לו שפל ונבזה, אותו היהודי שהעליבו ונלחם כנגדו, הוא שחש לעזרתו מבלי שים לב למאורעות העבר. נפש אדם היתה תלויה בכף המאזנים והיהודי בגבורת רוח אמיתית כבש את רגשותיו ואץ לעזרתו. „אכן לא צדק הבונד", חשב לורנס, „בבזותו תמיד את היהודי. אכן אינם צודקים היטלר והבונד בלמדם ובהרביצם תמיד את שנאת היהודים. דבריהם הם בלתי נכונים, בדויים מהלב". ולורנס החליט שמיד אחר שישחררוהו מבית החולים ילך לראות את חיים לבקש מאתו סליחה. וכן עשה. הוא הופיע בבית המרקחת. מרב חולשתו צנח על כסא ויתחיל לבקש סליחה. אבל מפני מצב בריאותו הרפה לא יכול לסבול את ההתרגשות המרובה והוא נפל מתעלף על הארץ.

חיים חש לעזרתו. הוא הזה עליו מים ויתן לו סממנים, להשיב את רוחו. לאט לאט פקח לורנס את עיניו וחייך חיוך שאמר שנסתלקה האיבה לגמרי, חיוך שאמר, „כן חיים, צדקת. צדקת בלילה ההוא כשהפצרת בי שלא יחד כבודי בקהל הבונדים. צדקת כשאמרת שאין הבדל בין איש לאיש, שכלם שוים ואין הדם או הגזע מבדיל, אלא אופי האדם ומעלליו. אבל — טעות אחת קטנה בין רעים נאמנים — מהי ? ! "

דוד תאומים־פרנקל

שיטת המסרת בתנועת ההשכלה

הקו הבולט בספרות ההשכלה הוא הסגנון המיוחד שלה. בשום ספרות אחרת לא נמצא דוגמא לסגנון ששואב כל כך מאוצרות העבר. סופרי ההשכלה שאלו מן התנ"ך ניבים ופסוקים וסעיפים שלמים ברחבות־יד ולב שאין כמוה. בודאי עמדו הרבה קוראים בתמיה על משפט מעוקל בספר עברי, ולא מצאו את ידיהם ואת רגליהם כי השתמש הסופר במליצה נשגבה שאין לה כל שייכות אל הענין.

באמת, השתמשות מרובה בשפת התנ"ך בספרי ההשכלה למה ? כדי לפתר את השאלה הזאת, עלינו לעמד ראשית כל על טיב תנועת ההשכלה.

תנועת ההשכלה היתה מהפכה צבורית ורוחנית. מהפכה צבורית — כיצד ? בחציו הראשון של המאה התשע־עשרה נתעורר בקרב העמים המדוכאים רגש הלאומיות. מזמן המהפכה הצרפתית הרימו העמים הקטנים את קולם בקראם לחופש ולשויון זכיות. ביניהם קם גם הדור החדש של העם העתיק. ומזמן נפילת חומות הגיטו ותחילת למוד התרבות הנכרית תבעו שיהיה עם ישראל כגוי ככל הגוים. ובבטחון חדש נלחמו נגד מתנגדי רעיון שויון האומות וגם נגד רוח האי־סבלנות שמחוץ לרוח הגלות שבפנים.

וכנוהג שבעולם קמו ביתר שאת וביתר גבורה נגד הכחות המפגרות שבפנים. הם התמרמרו נגד הרבנים, החסידות, הישיבות, בקצרה נגד כל מה שטעם וריח הגלות נדף ממנו. ואין פלא שפנו ערף לגמרא שהיא הבטוי האחרון של יצירת הרוח הישראלי בגלות. לא יכלו לשאת עוד אותה אטמוספרה של שקלא וטריא, אותו רוח הכבד של חדרים נמוכים שהרגישו בדפי הגמרא. פנו ערף, יצאו במחאה. וכדרך המהפכנים משכבר שמתקיפים על העבר התכוף

ומרימים על נס את העבר הרחוק, כך גם המשכילים התנפלו על תקופת הגלות ועל באי־כוחה הספרותי התלמוד, והרימו על נס את העבר הרחוק, היינו: ממלכת ישראל בא"י ובא־כוחה הספרותי: התנ"ך.

בו, בעבר הרחוק, מצאו מה שבקשו בעתיד לבא. נגד עיניהם ראו עם־ישראל בריא, חי בירב גוים, גוי עצום ונכבד. והתנ"ך נתחבב עליהם כי בו הרגישו רוח של חפש וכבוד, של פשטות טבעית.

גורם אחת להערצה המרובה שהראו המשכילים לתנ"ך נתברר מהעובדה שראינו לעיל, היינו שבד בבד עם המהפכה הצבורית הלכה מהפכה רוחנית. מקרה ידוע היא שבכל הספרויות מתחלפות שתי תקופות זו בזו. והן התקופה הקלאסית והתקופה הרומנטית. כששמשה של זאת שוקעת, זורחת שמשה של חברתה והן חוזרות חלילה. גם בספרות העברית אנו מכירים את התקופות הללו, רק אינן ידועות בשמות: „קלאסית" ו„רומנטית", אלא „הלכה" ו„אגדה". אלו הצורות שהתלבשו התופעות הספרותיות הכלליות האלה בספרותנו.

ובכן תנועת ההשכלה היתה מהפכה רומנטית נגד השלטת ההלכה בחיי היהודים. קמו במרד נגד שררת המח, נגד הפלפול החריף ונגד הגשמת הקלסיות, הגמרא. ובאקסטזה רומנטית שבו אל התנ"ך, שבו מצאו נחת רוח וספוק הרגש האסתטי.

אמנם הפרוש הזה מבאר את שיבת המשכילים לרעיון ארץ־ישראל, ואל קריאת התנ"ך. אבל אינו מבאר כל צרכו את התופעה המוזרה שאנו דנים עליה. השואה קצרה תראה לנו שגם בגרמניה (וגם באנגליה) הלכה המהפכה הצבורית בד בבד עם מהפכה רוחנית וספרותית. לותר שהיה בעקר מתקן, דתי וצבורי, גם הוא — כמשכילים — הלך בריפורמה הספרותית שלו אל המקור. ובתרגומו של התנ"ך לאשכנזית השתמש בלשון עם הארץ ובפתגמים ובניבים השגורים בלשון עם. אבל צד בצד עם האוצרות הלקוחים מן העבר אנו מוצאים יצירה חדשה: טמיעת מלים ומשלים חדשים. לותר בעצמו ברא מלים במקום שהלשון היתה הכרה, ולא התירא לסור מן הדרך הסלולה.

אבל המקרה שאנו דנים בו שונה הוא לגמרי. אמנם הגורמים והסבות שהבאנו, לעיל, מבארים את שיבת המשכילים אל לשון התנ"ך, אבל אינם מבארים את החסרון הגמור של מקוריות. איך זה אפשר שמהפכנים רוחניים כמו המשכילים יקבלו את המסורה בידיהם ולא יחדשו אף דבר אחד, אף ניב מקורי, אלא ידבקו בסגנון התנ"ך כשלא יוסיפו ולא יגרעו מן המקובל?

ראשית: משכילינו לא היו מהפכנים אמיתיים. לא נמצא ביניהם אף אישיות גדולה אחת. אמנם הם הכירו את הכרונות הזמן וגם התחזקו לגדפם ולבטלם. אך גבורתם עלתה יפה רק בשלילות. כאשר בא פרקם לבנות — ואני מכון „לבנות" במובן הרוחני — אזלת ידם והסתפקו בבריחה בלבד. ברחו אל העבר ושוב לא יצאו מגדרו.

והסבה השניה היא מסובכת ואחוזה כל כך בסבה הראשונה עד שקשה מאד להפריד ביניהן למעשה. והסבה השניה היא שהאנשים האלו היו מחונכים בשטת המסרת. משחר נערותם היו חייהם מסודרים לפי המסרת. עוד לפני שבאו אל החדר למדו שהעולם כולו נוהג ע"פ המסרת. ומזמן ראשית הבינם כבר היה מהלך מחשבותם נהוג ע"פ שיטת הסמכות. משה קבל מסיני, ויהושע קבל ממשה, וגו'. האמורא הולך בעקבות התנא, ואסור לאחרון להקשות על הראשון. העולם ישחת בו ברגע שתתפרץ שלשלת המסרת. אי אפשר לדרש דבר בלי סמכות הגונה והכל קבלה מסיני, כי מבלי הסמכות והמסרת הזאת יהפך העולם לתוהו ובהו אין קץ.

והשיטה הזאת, שיטת המסרת התדירית, היתה כל כך טבועה בטיבם של המשכילים עד שאפילו בה בשעה שמרדו וקמו להפריש מאותה „רוח הגלות", רוח הגמרא, הלא היא רוח המסרת והסמכות, לא יכלו להשתחרר ממנה.

כי צורך היה להם בסמכות איזו שהיא. לא יכלו להמשיך בפעולתם אם יסורו מדרך המסרת. והנה מצאו יתד אחת שבה יכלו לתקע את חוליתם בחבל המסרת. מצאו יתד נאמנה: התנ"ך. כי בלי סמכות לא יכלו לחיות. וכאשר אחזו ביתד הזאת שוב לא נסוגו ממנה אלא דבקו בה כאותו שחין שנסה לשחות בשטף מים אדירים וטבע ואחז בקורה אחת ולא הניחה עד שבאו והצילוהו.

כך גם המשכילים נסו לשחות בים התרבות הנכרית וטבעו בה, תפסו בקירה אחת: בתנ"ך ופחדו להניחה, כי היא היתה החוליה האחרונה שקשרתם אל היהדות. יראו לוותר אף על אות, אף על נקודה אחת, אלא תפסו בה היטב היטב. אף שלא היה נוח להם כן הזמן אך יראו להרפות ממנה.

ואולם עוד סבה נסתרת יש לפחד הזה וכונה סמויה. כי לא בהכרה ברורה דבקו בלשון התנ"ך אלא אינסטינקטם הדק לחש באזניהם שמסוכן לסור מדרך המסרת. אדם מישראל שפורץ את גדר המסרת סופו להטבע בים ההתבוללות. המסרת היא חוט השני שנמשך מששת ימי המעשה עד היום האחרון, היא סוד נצחיות ישראל.

גאולה תתנו לארץ

דרמה בשלש תמונות

מאת משה וויינגרט

המקום: עיר בגרמניה בראשית ימי היטלר

המשחקים: גרונברג, הבנקיר היהודי

יעקב, בנו הצעיר, חלוץ

אהרן, חברו

שומר הדלת

סגן נשיא הבנק

ת מ ו נ ה ר א ש ו נ ה

לפנינו רואים אנחנו בנין יפה ונהדר, בנוי באופן המודרני, עומד ברבע המסחרי של העיר. על שלט האבן התלוי באמצע הבנין חרותות באותיות גדולות ובולטות המלים „בנק גרונברג". על סף הדלת, העשוי כולה זכוכית עומד שומר, לבוש תלבשת שרד וכובע צבאי. אך תחת אותיות הזהב שתמיד חרותות על הכובע „בנק גרונברג", מקושט הוא היום בצלב המעוקם המסמן את הנאצי. אחר זמן מה מתעכבת מכונית חדשה וגדולה לפני הבנק, הדלת נפתחת ואיש הדור בלבושו, כבן חמשים, יוצא ומצוה לנהג שיסע הלאה. הוא פונה אל הבנק ומתחיל לצעוד כלפי הדלת. זה הוא הבנקיר המפורסם עצמו. הוא מראה פנים יפות לשומר ואומר לו „שלום". השומר עומד על מקומו ואינו עונה.

גרונברג: אפשר שלא שמעת. אמרתי שלום. פתח את הדלת!

השומר: (פושט את ידו לפניו ואומר בקול נמוך קצת מבויש) הייל היטלר!

גרונברג: (בתמהון) מה? גם אתה נספחת למשוגעים?

השומר: (עודו קצת נבוך אבל בקול יותר חזק) אסור להכנס בדברים עם יהודי

בזוי, בא זמן שעל ה„אריים" לפרוק מעליהם את עול היהודים ושלטונם!

גרונברג: (פותח בעצמו את הדלת ונכנס לפנים.)

תמונה שניה

(לשכת הבנקיר שנמצאת על הקומה העליונה של „בנין גרונברג". הבנקיר יושב מול שולחן ומכתיב מכתב לאחד מאנשי מסחרו. פתאום נפתחת הדלת וסגן נשיא הבנק, „אריי טהור", נכנס ואומר לו שיש לו עסק אתו. גרונברג מרמז למזכיר להסתלק ואחרי שהדלת נסגרת אחריו, פונה הוא לסגן).

הסגן: יש לי עסק חשוב אתך. אל נא נמלא את החלל בדברים בטלים ובאמירת דברים בעלמא. רק זה שמעתי שהנאצים חושבים להחרים את כל נכסי היהודים העשירים ולאסור על ה„אריים" לבא אתם במשא ומתן.

גרונברג: שטות אתה מדבר. ההמון הגרמני לא ישמע להם. משוגעים הם. ממשלתם תפל טרם שיוכלו להוציא את מחשבתם לפועל. הלא אני גרמני כמותם. גרמני אמתי. גרמני השייך לאמונת משה.

סגן: שמע נא, חביבי. לו היית שומע לעצתי היית טומן את כספך בתרמילך, לוקח את מקלך בידך, והולך לך מכאן. אין כל הבדל במח הנאצי בין יהודי ויהודי. אצלם כולכם בוגדים. עזוב את מסחר הבנק בידי והצל את נפשך!

גרונברג: לא ולא. הלא משפחתי יושבת כבר בגרמניה זה מדורי דורות. אני גרמני כמותם. אין לי כל שייכות עם אלה היהודים הבזויים ממזרח אירופא. (מאחורי הדלת נשמעים צעדי המון רב מתקרב ושר את שיר ה„הורסט ווסל") הלא אנחנו כבר עזבנו את מנהגיהם הברבריים זה מאות שנים. הלא אנחנו אותם הגרמנים כמותכם. (השירה והצעדים הולכים ומתקרבים והשאון מתגבר) אינכם יכולים לעשות את זה. (ככל התגבר קול השירה כך עולה ונחלש קולו של גרונברג שממשיך בדיבורו עד שפתאום — הדלת נפתחת ונראית תהלוכה ארוכה של גברים לבושים תלבשת נאצית ובראשם — שומר הדלת.)

שומר הדלת: (קורא מניר) אדולף גרונברג?

גרונברג: כן?

שומר הדלת: על ידי פקודת בלשת ה„גשטפו" הנני מאשים אותך, יהודי בזוי, בתור בוגד למלכות הגרמנית האדירה, ובתור קושר קשר כנגד הממשלה. לפיכך גזירת הבלשת היא שכל נכסיך נחרמים למלכות ודינך להאסר במחנה רכוז. (הוא מצוה לשני חילים שתופסים את גרונברג ומושכים אותו מן החדר. המלים האחרונות הנשמעות מפי גרונברג הן „הלא אני גרמני כמותכם!")

תמונה שלישית

המקום: קבוצה יהודית בעמק יזרעאל. כבר בא הלילה ודממה שוררת על השדות. פה ושם נראים המאורות של מגדלי קבוצות אחדות. על המגדל עומדים שני חלוצים, רוביהם בידיהם, על המשמר. שם האחד יעקב גרונברג ושם השני אהרן. אחרי עבור זמן מה מתחיל יעקב לדבר.

יעקב: היודע אתה, אהרן? קבלתי מכתב מאבי היום.

אהרן: ובכן מה שלומו?

יעקב: הוא נמצא במחנה רכוז דכאו.

אהרן: האם מבשר הוא טובה?

יעקב: הוא אומר שיש אפשרות שישתחרר. הוא מקוה לעלות לארץ. הוא לומד עברית מפי רב אחד שכנו בסוהר.

אהרן: הלואי שיבא מהרה.

שניהם שוקטים. אחרי זמן מה מתחיל יעקב עוד פעם.

יעקב: מעולם לא ספרת לי אודות מולדתך אתה, אהרן.

אהרן: מה יש לי לספר? (מרים את ראשו ומביט בכביש הלבן הנמשך למרחקים ושמראהו כחוט אור בחשך. כאילו עובר הוא במבט זה את כל ילדותו.) מולדתי בפולניה. מצבנו הכלכלי לא היה טוב. מעודי שאפתי לעלות לארץ, לארץ ישראל, לארץ שכולה יהודית ולעבוד על אדמתה הקדושה. והנני כאן.

יעקב: לא כך היה אצלנו. עשירים היינו ומעולם לא חשבנו שיבא זמן שנצטרך לדפוק על דלתות ארץ ישראל, מקום שיהודי מזרח אירופא שוכנים שם. לא הכרנו את האמת הנצחית שאין הבדל בין יהודי מזרח ויהודי מערב. למרות כל עמלנו להפך, גורל אחד לכולנו. לא הכרנו שאין חלקנו עם שום גוי נכרי. לא הכרנו שאי אפשר לפשר בין היהדות והנכריות. והעקרון ההכי חשוב לא הכרנו: שרק על אדמת ארץ ישראל בלבד, עתידים אנו להמשיך את החוט המשולש של היהדות, שכאן, עלינו לבנות ולסדר את חיינו הלאומיים; החוט המשולש: תורה, ארץ ועברית.

אהרן: אכן, צדקת חברי. פה כלנו אחים; כלנו שוים; כלנו יהודים. ומצוה עלינו להלחם בעד גאולת הארץ עד שתתגשם.

פתאום נראית תהלוכה ערבית מתקרבת לקבוצה. שני החלוצים מעלים את רוביהם ויריות פולחות את הדממה — בהגנת הארץ.

הצב"י שאול י. קצין

חיוב וצרך בנטיעת הישיבות העקורות מעבר לים על אדמת אמריקה

מודעת זאת לכל שזה מאות בשנים שארצות אירופה שמשו בתור בסיס ומרכז לישיבות הגדולות והנשגבות. שם תקעו וקבעו את אהלה של תורה. שם, באירופה, חונכו גדולי ישראל וחכמיו. מאירופה הופיעו בעלי התריסין, ומשם אתיו קברניטי ישראל וגאוניו. נהר מים יצא מאירופה לרוות את צמאונו של ישראל סבא הנפוץ בכל ארצות התבל. ואין מים אלא תורה, שנאמר „הוי כל צמא לכו למים". מימיהם שתינו, שותים, ועוד עתידים לשתות.

כיום, לדאבוננו הגדול, בעת צרה זו ליעקב, בתקופה זו שקם צר ואויב לישראל, רודן, ועריץ, בזמן שקם אויב אכזרי אשר לא ידע רחם ונער לא יחון, לב אויב אכזרי הקשה מצור וחלמיש, צר השואף לשלל ולבז את און ועשר היהודים, השתא בהתנפל חיה אכזרית, חיה הצמאה לדם, חיה הטורפת בצפרניה ונושכת בשניה נפשות יהודים חפים מפשע ועון, ובפרט בשעה שעריץ זה עשה חורבות ושמות למקומות מרכזי התורה והיהדות באירופה, וכשאויב זה

נסח ועקר את אלה שהקדישו חייהם, דמם, ונפשם בעד תורתנו הקדושה, אלה שבאמת הטו שכמם לסבל את עולה של תורה, ואלה שעשו לילות כימים בלמוד התלמוד והפוסקים, אנו יהודי אמריקה, המאשרים, כי אשרונו ארצות הברית מדי דיבתני! ומהו תפקידנו בשעה זו?

תפקידנו המיוחד והכי חשוב, הוא, להעביר את חכמי הישיבות ותלמידיהן עד כמה שאפשר. אין זה תפקיד דוקא, כמשמעות המלה לחוד, אלא חובה מוטלת עלינו להציל נפשות אחינו מחרב המתהפכת ומדם חלל ושביה. כמובן שעבודה זו אינה קלה כלל. כדי למלא חובה זו, דוקא דרוש לנו אנשים בעלי אישיות נעלה, אנשים שמוכנים להקדיש את זמנם, ואנשים שיעשו את כל אפשרותם ויתנו את כל מרצם להצלחת העבודה. מי הם אלה אשר קנאת ה' צבאות בלבם? מי הם אלה המקנאים לתורה ולמחזיקים בה? מי הם אלה שיש ביכלתם לעזר, להושיע, ולהציל? יגישו את עצמם אל המלאכה הקדושה. אל נא יחבאו אל הכלים! ואל ימנעו טוב מבעליו!

ומה נעים יהא חלקם! וטוב יהא מזלם! לאלה אשר יעברו חלוצים לפני אחיהם ויגשו תיכף ומיד אל העבודה הקדושה הזו.

ומה גדול חסדם ושכרם כפול מן השמים. תדעו לכם! אמרו חז"ל „כל המציל נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא". וק"ו המציל ת"ח וצורבא מרבנן ששכמ"ה.

בארצות הברית, ובפרט בניו יורק הלא יש לנו ברוך השם ישיבות ובתי מדרשות וגם יש לנו מטיפוסיהם של חסידים. חדשים מקרוב יבאו יספחו אל הישנים ועי"ז יתרומם דגלה של התורה והיהדות. ישיבות חדשות יוסדו ויבנו והת"תים יתרבו. יתוספו לנו גאונים, דיינים ומורים אשר יורונו את הדרך הנכונה בחיים אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה על פי התורה והמצוה. ונמשיך לאחז בשלשלת הזהב אשר אחזו בה אבותינו מיום היותם לעם ועד עתה.

בזמן חורבן ושממון זה, כאן באמריקה יהיה המרכז הראשי והיחידי של התורה והיהדות. ובפרט בזמן שגם על ארץ הצבי מרחפת סכנה גדולה ח"ו. הבה נשנס מתנינו ונאזר חילנו לכבודה של תורה, הבה ונוקיר את שעת כשר זו שמשמש מתת אלוקים היא לנו. ואז יקויים בנו נבואת הנביא ישעיה „ומלאה הארץ דעה את השם כמים לים מכסים". ומארץ זו עתיד לצאת אור התורה להאיר לכל יושבי תבל. ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן.

מחקרי היהדות

שמריהו כהן

על „עקרי" הרמב"ם וההתנגדות להם

בכל הדורות נמצאו פילוסופים יהודים שרצו לראות את יסודות היהדות באור שיטות פילוסופיות נכריות.

פילון האלכסנדרוני, למשל, שחי בתקופת שלטון הפיליסופיה ההלנסטית בעולם המחשבה, באר את השקפת התורה על בריאת העולם על פי ה„לוגוס". היו פיליסופים יהודים אחרים שהושפעו משיטות אחרות, כגון השיטה האפלטונית או האריסטוטלית.

משה בן מיימון עומד בראש האסכולה היהודית, שרצתה לבאר את יסודי היהדות על פי השיטה האריסטוטלית. *

המאה הי"ג עוררה התנגדות לכתבי הרמב"ם: ל„יד חזקה", ול„מורה נבוכים". ההתנגדות היתה משני טעמים. ראשית, משום שחששו שהספר „יד החזקה" הכתוב ברוח הקודיפיקציה המוחלטת יביא לידי הזנחת לימוד התלמוד שהרי הרמב"ם כבר נתן את כל הדינים ב„יד החזקה", ואין צורך איפא לעיין עוד בשקלא וטריא של התלמוד. ושנית שב„מורה נבוכים" הוא מיסד את רובי דבריו על יסודות הפילוסופיה האריסטוטלית, ומנסח גם את עקרי היהדות ב„פירוש המשניות" שלו, מסכת סנהדרין, בהקדמה לפרק י"א. מדוע נלחמו נגד הדבר האחרון הזה בכל תוקף? אפשר להשיב לשאלה החשובה הזאת על ידי סקירה קצרה על תופעות אחדות ביהדות.

היהדות היא דת של כתה אתנית, היא לא רק דת באותו מובן המלה שהעולם הנוצרי נותן לה, אלא היא אורח חיים. יהודי שלם צריך לשמור את המצוות המעשיות בכל עת. ברתנו אין הדגשה על חשיבות העקרים או על שנון הקטכיזם, אלא על המצוות המעשיות. הנצרות, להבדיל, שמאמיניה אינם בני כתה אתנית אחת, אלא בני העולם כולו, מדגישה את העקרים.

ההיסטוריה תבאר לנו את טעם ההבדל הזה. לכל יהודי ויהודי יש אותו הרקע ההיסטורי, שסבלנו גזרות ורדיפות מחמתו. לנוצרים שמוצאם מעמים ומגזעים שונים אין, כמובן, היסטוריה אחת ומיוחדת. ליהודי אפשר לאמר „שמור את הפסח", מפני שד' הוציא את אבותיך מבית עבדים, אבל לנוצרים, להבדיל, אי אפשר לאמר לצרפתי כי ישמור חג אשכנזי דתי. לכן מדגישה הנצרות את העקרים, המאחדים את כל הנוצרים ללשונותיהם ולגוייהם.

הרבה מהמצוות המעשיות מבוססות על מעשים ומקרים היסטוריים. למשל:

„שמור את יום השבת לקדשו, כאשר צוך ד' אלקיך. ששת

* עיין גראץ על הרמב"ם.

ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לד׳ אלקיך, לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ד׳ אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ד׳ אלקיך לעשות את יום השבת.

(דברים, ואתחנן ה׳, י״ב־ט״ו)

פסח, שבועות וסכות התחילו בקשר עם יציאת מצרים, מתן תורה, והנדודים במדבר. פורים וחנוכה נוסדו גם־כן על מקרים שקרו לעמנו. הדוגמאות הבודדות הללו דיות להוכיח שהרבה ממצוותינו באים ממקורות היסטוריים.

החיים היהודים בכל הדורות נתנו חשיבות למצוות המעשיות. הן היו — העקר, וה„עקרים" — הטפל. לפיכך כשבא הרמב"ם, ורצה להדגיש ביותר את העקרים, כאשר אמר שהיהדות מיוסדה על י"ג העקרים, היה בודאי מושפע מהפילוסופיות הנכריות.

גם בזמננו נמצאים הרבה יהודים שאומרים „אני יהודי שלם. אני שומר את המצוות שבין אדם לחברו". לאלה ולכל המתקנים למיניהם שחפצים ליסד את היהדות על בסיס הצדק המוסרי ולא על בסיס המצוות המעשיות כמו שבת, כשרות, ומילה, וכדומה, צריכים לאמר: לא זו דרך הדת היהודית. אם נרצה לחיות ולהמשיך את חיינו הדתיים צריכים אנו לחזק את שמירת המצוות.

אם חשיבות היהדות בתור דת היא רק בצדק המוסרי, ולא במצוות, בין אלה שבין אדם למקום ובין אלה שבין אדם לחבירו, כי אז אין לנו זכות הקיום, שהרי אותן המצוות נעשו כבר קנין כל עמי העולם זולתנו. בשיטת העקרים מעורב כח נכרי וזמורת זר. אין היא ממדת היהדות הטהורה והשלמה.

מודעות

Advertisements

אסירי תודה אנו לכל אלו שעזרו
לנו בהוצאת „ניר" זה, על ידי
מודעותיהם שפרסמו בקובץ זה.
הקורא מתבקש לתמוך בבתי
מסחר אלו.
מערכת ה„ניר" תש"א

We wish to express our gratitude to those individuals and concerns who have placed their compliments and ads in this issue of The NIR. The readers are asked to examine carefully and patronize the products of these concerns.
THE NIR
1941